

”Kah, devochka läks pois ja jätti lapsen emännän imetettäväks”

Mikrohistoriallinen tutkimus jatkosodan aikana Parikkalaan ja Rautjärvelle maataloustöihin
sijoitettujen neuvostosotavankien kohtelusta

Poliittisen historian
kandidaatintutkielma

Laatija:
Anni Kalliokoski

21.04.2024
Turku

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Anni Kalliokoski

Otsikko: ”Kah, devochka läks pois ja jätti lapsen emännän imetettäväks”

Mikrohistoriallinen tutkimus jatkosodan aikana Parikkalaan ja Rautjärvelle maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien kohtelusta

Sivumäärä: 40, liitteitä 5 sivua

Päivämäärä: 21.04.2024

Tässä tutkielmassa tarkastelen, miten jatkosodan aikana pakkotyöhön sijoitettuja neuvostosotavankeja kohdeltiin nykyisten Parikkalan ja Rautjärven kuntien alueella, sekä miten vankien kohtelu erosi viranomaistason tarkoista ohjeista ja määräyksistä. Tutkielmassa olen hyödyntänyt itse kerättyä haastattelu- ja kerronta-aineistoa, jonka valossa pyrin selvittämään myös, millaisia ihmis- ja viholliskuvia neuvostovankeihin liitettiin. Haastattelu- ja kerronta-aineiston ohella hyödynnän primääriaineistona myös tasavallan presidentti Risto Rytin allekirjoittamia asetuksia sotavankien kohtelusta vuosilta 1942–1943.

Haastattelu- sekä muuta kerronta-aineistoa lähestytään tässä tutkielmassa muistitietotutkimuksen kontekstissa määriteltynä muistitietoaineistona, jonka tavoite on tuoda esille muistelijoiden omat näkökulmat menneisyydestä, sekä tarjota asiakirjalähteistä poikkeava, moniääninen näkökulma valtiontason historian rinnalle. Muistitietoaineisto antaakin oivalliset lähtökohdat tarkastella paikallisia ilmiöitä, jotka poikkeavat yleisesti tunnustetuista menneisyyden kuvauksista. Tästä syystä primääriaineistoa käsitteleväksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui mikrohistoria, jonka avulla voidaan erottaa makrotason menneisyyden kuvauksista poikkeava mikrotason ilmiö.

Paikallisten muistoissa sotavankien arki poikkesi merkittävästi viranomaistasolla laadituista ohjeista ja määräyksistä. Yksityisille työnantajille välitetyn Päämajan ohjeen mukaan vangeilla tuli olla jatkuva vartiointi, ja sotavangin kanssa seurustelu oli lain nojalla kiellettyä. Ilmiöt, kuten vapaa liikkuminen ja seurustelu niin muiden vankien kuin siviilienkin kanssa olivat kuitenkin lähes poikkeuksetta hyväksytyjä tutkimusalueella, eikä vankeja pyritty ohjeiden mukaan eristämään tilojen perheyhteisöistä. Huolimatta suomalaisen sotapropagandan levittämästä viholliskuvasta, tutkimusalueen vangit nähtiin syyllisten sijaan sodan uhreina. Muistelijat korostivat, että vihollisen sijaan tiloille saapui elintärkeää työvoimaa, joka takasi arjen jatkuvuuden sota-ajan keskellä.

Avainsanat: jatkosota, neuvostosotavangit, muistitieto, mikrohistoria, kansainvälinen oikeus, paikallishistoria, Puolustusvoimat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Sotavankikysymys jatkosodassa	4
1.2	Tutkimuskysymykset ja aiempi tutkimus aiheesta	5
1.3	Primääriaineisto ja metodologia	8
2	Viranomaistason määräykset ja ohjeet sotavankien kohtelusta	12
2.1	Sotavankikysymyksen taustaa: vankien kohtelu ja hyödyntäminen kansainvälisen lainsäädännön näkökulmasta	12
2.2	Vangeista ratkaisu työvoimapulaan	14
2.3	Kansallinen lainsäädäntö ja ohjeistus sotavankien kohtelusta yksityisten työnantajien alaisuudessa	15
3	Sotavangit maataloustöissä Parikkalan ja Rautjärven kuntien alueella	18
3.1	Elinolosuhteet sotavankileireillä	18
3.2	Työtehtävät, ruokailu ja majoitus tiloilla	20
3.3	Vankien vartiointi, liikkuminen ja vapaa-aika	23
4	Sotavangit paikallisten silmin	27
4.1	Vankeihin liittyvät ihmis- ja viholliskuvat	27
4.2	Suhteet vankien ja paikallisten välillä	30
5	Johtopäätökset	35
	Lähteet	38
	Liitteet	41
	Liite 1. Haastattelurunko	41
	Liite 2. Asetus 370/1943 yksityiselle työnantajalle luovutettujen sotavankien vartioimisesta	42
	Liite 3. Asetus 397/1942 kiellosta seurustella sotavangin kanssa	43
	Liite 4. Asetus 97/1943 kiellosta seurustella sotavangin kanssa	44
	Liite 5. Kirjeenvaihtoa sotavangin kanssa	45

1 Johdanto

Suomalaista maataloutta vaivasi merkittävä työvoimapula jatkosodan aikana, kun suurin osa työikäisestä ja -kuntoisesta miesväestöstä oli sijoitettuna sotatoimiin. Tilanne oli kireimmillään sodan hyökkäysvaiheessa vuosina 1941–1942, kun yli 600 000 suomalaista työskenteli sotatoimien edellyttämässä tehtävissä Puolustusvoimien alaisuudessa.¹ Maatalousvaltaisessa Suomessa työvoimapula kärjistyi sadonkorjuun aikana syyskesällä 1941, minkä seurauksena maata koetteli merkittävä elintarvikepula talvella 1941–1942. Pitkäjänteistä ratkaisua maatalouden työvoimapulaan haettiin sotavangeista.²

Tässä tutkielmassa tarkastelen Parikkalan ja Rautjärven kuntien alueille maataloustöihin sijoitettujen neuvostosotavankien asemaa osana nykyisten rajapitäjien kyläyhteisöjä. Hyödynnän tutkielmassani itse keräämääni haastattelumateriaalia ja vastaanottamiani kertomuksia alueen tiloilla työskennelleistä sotavangeista, joista erään vangin lausahdus isoäitini muistelemana nousi myös tutkielman otsikkoon. Kerronta-aineiston ohella hyödynnän vankien kohteluun liittyviä asiakirjalähteitä ja näiden valossa tutkin, miten vankeihin on suhtauduttu ja miten vankien kohtelu erosi viranomaisten tarkoista ohjeista vankien käsittelyyn liittyen. Ennen syventymistä tutkimuksen teemoihin, avaan sotavankikysymyksen käsittelyä jatkosodan aikana, sekä perustelen käytetyn aineiston ja tutkimusmenetelmien valintaa.

1.1 Sotavankikysymys jatkosodassa

Suomi soti toisessa maailmansodassa Neuvostoliittoa vastaan ensin talvisodassa vuosina 1939–1940 ja Moskovan rauhan rikkouduttua jatkosodassa vuosina 1941–1944. Suomalaisten on eri tietojen mukaan arvioitu ottaneen jatkosodan aikana noin 64 000–70 000 neuvostosotilasta vangiksi, joista suurin osa vangittiin sodan hyökkäysvaiheessa vuoden 1941 aikana.³ Neuvostovankien tarkkaa lukumäärää on kuitenkin vaikea arvioida puutteellisen rekisteröinnin, sekä tilastoinneissa ilmenneiden päällekkäisyyksien takia.⁴

Sotavankiasioiden johtamisesta vastasi jatkosodan alussa Päämajan järjestelyosaston hallinnollinen toimisto. Vastuu vankien hoitoon liittyvistä käytännön järjestelyistä kotialueilla

¹Westerlund 2008, 17; Eskola 2017, 1.

²Hokkanen 2004, 68–72.

³Westerlund, 2009,91–92; Pietola 1987, 10; Hokkanen, 2004.

⁴Westerlund, 2009, 90–92.

jäi kuitenkin suojeluskuntien yhteyteen perustettujen Kotijoukkojen Esikunnalle. Sodan uskottiin olevan nopeasti ohi, eikä sotavankiorganisaation luomiseen tahdottu sijoittaa merkittäviä henkilöstöresursseja. Sodan pitkittyessä sotavankiorganisaatio kuitenkin uudistettiin marsalkka Mannerheimin käskystä syksyllä 1943. Tällöin Kotijoukkojen Esikunta ja sen alaisuuteen perustettu sotavankitoimisto lakkautettiin ja henkilöstö siirrettiin Päämajan Sotavankikomentajan alaisuuteen.⁵

Alun perin vankikysymys oli päätetty ratkaista samaan tapaan kuin talvisodassa, mikä tarkoitti ensimmäisten vankien sijoittamista järjestelyleireiltä Nastolasta ja Naarajärveltä vankeinhoitoviranomaisten alaisuuteen Karvian, Köyliön, Huittisten ja Pelson siviili- ja varavankiloihin.⁶ Vankiloiden yhteydessä toimivien leirien ohella Kotijoukkojen Esikunta oli määrännyt sotavankileirejä perustettavaksi Orimattilaan, Tuusulaan, Karkkilaan, Peräseinäjoelle, Paavolaan, sekä Liminkaan jo ennen Suomen armeijan virallisen hyökkäyksen alkamista heinäkuussa 1941. Täten Kotijoukkojen Esikunnalla oli valmiudet majoittaa ja huoltaa arviolta 24 000 sotavankia.⁷ Sodan ensimmäisten kuukausien aikana suomalaiset ottivat kuitenkin vangiksi kymmeniä tuhansia neuvostosotilaita. Vankien määrä oli moninkertainen talvisotaan verrattuna, mikä johti vankeinhoidon uudelleenjärjestelyihin ja useiden uusien vankileirien perustamiseen eripuolelle Suomea. Leirit pyrittiin sijoittamaan siten, että vankeja oli mahdollista tehokkaasti hyödyntää työvoimana leirien välittömässä läheisyydessä. Vuosina 1941–1944 Suomeen perustettiinkin eri lähteiden mukaan jopa 32–35 sotavankileiriä.⁸

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiempi tutkimus aiheesta

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella jatkosodan aikana Parikkalan ja Rautjärven kuntien alueelle maataloustöihin sijoitettujen sotavankien asemaa osana nykyisten rajapitäjien kyläyhteisöjä. Tutkielmassani pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: miten sotavankeihin suhtauduttiin ja miten heitä kohdeltiin tiloilla, sekä miten kohtelu erosi viranomaisten tarkasta ohjeistuksesta vankeihin liittyen ja miksi? Tutkimuskysymyksiensä tukena pyrin selvittämään paikallisten vankeihin liittämiä ihmis- ja viholliskuvia, kuten

⁵ Kujansuu 2004, 22.

⁶ Kujansuu 2004, 20–21,28.

⁷ Pietola 1987, 19–20; Hokkanen 2004, 72.

⁸ Kujansuu 2004, 20–22; Hokkanen 2004, 67–72; Autti & Laitala 2016, 111.

nähtiinkö puna-armeijan sotilaat sodan uhreina siinä missä suomalaisetkin, vai pidettiinkö heitä lähtökohtaisesti vihollisina?

Vaikka sotavangit ja heidän kohtelunsa olivat Suomessa pitkään jatkosodan jälkeen vaiettuja puheenaiheita, ovat ne kylmän sodan loppupuolelta saakka puhutelleet tutkijoita ja innoittaneet populaarikulttuurillisia teoksia. Ensimmäisenä merkittävänä sotavankiaihetta tarkastelevana kirjallisena teoksena voidaan pitää sotakirjailija Eino Pietolan asiakirjalähteisiin perustuvaa, mutta lähdeviitteetöntä *Sotavangit Suomessa 1941–1944*. Teos julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1987 ja sitä on sittemmin hyödynnetty sotavankiasiaa taustoittavana lähteenä useissa tutkimuksissa ja opinnäytteissä.⁹ Pietolan teoksen ohella tämän tutkielman kannalta keskeisenä yleisteoksena on hyödynnetty Heikki Roiko-Jokelan toimittamaa kokoomateosta *Vihollisen armoilla: neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948*.

Sotavankien kohtalot ovat viimeisten vuosikymmenien aikana saaneet Suomessa erityistä huomiota jatkosotaa käsittelevissä tutkimuksissa ja tutkimushankkeissa, joista yhtenä merkittävimpänä voidaan pitää Kansallisarkiston Suomi, sotavangit ja ihmisluovutukset 1939–1955 -hanketta. Vuonna 2004 käynnistyneen tutkimushankkeen myötä syntyi muun muassa laaja, monikansallisiin dokumentteihin perustuva tietokanta Suomessa kuolleista neuvostovangeista.¹⁰ Hanke innoitti useita tutkimuksia, joiden keskiöön nousivat erityisesti vankien suuri kuolleisuus ja vankileireillä vallinneet olosuhteet.¹¹ Tällaisista teoksista mainittakoon tässäkin tutkielmassa lähdeaineistona hyödynnetty Mirrka Danielsbackan *Sotavankikohtalot: Neuvostovangit Suomessa 1941–1944*. Sotavankien kohteluun liittyvän kansainvälisen lainsäädännön taustoitukseen on puolestaan hyödynnetty Raija Hanskin pro gradu -tutkielmaa *Behandlingen av krigsfångar under vinter- och fortsättningskriget*. Opinnäyte on julkaistu osana Åbo Akademi -yliopiston Finland och de Mänskliga rättigheterna -tutkimushanketta.

Sotavankien elinolosuhteita, sekä vankien kohtelua on tutkittu yhä enenevässä määrin myös leirien ulkopuolella. Tämän tutkielman kannalta keskeisimpänä lähdeaineistona on käytetty Outi Autin ja Marjo Laitalan tutkimusartikkelia *Vihollinen saa kasvot – Neuvostosotavangit suomalaisilla maatioilla*. Artikkelissaan Autti ja Laitala käsittelevät muistitietoaineiston

⁹ Ks. Eskola 2017; Hokkanen 2004.

¹⁰ Westerlund 2008, 17.

¹¹ Eskola 2017, 5–6.

valossa neuvostosotavankien ja suomalaissiviilien arkea vankityövoimaa käyttäneillä maatiloilla Oulun alueella, sekä analysoivat tutkittavien viranomaisiin kohdistamaa hiljaista vastarintaa.¹² Vankeja käsittelevää muistitietoaineistoa on hyödyntänyt myös Katariina Eskola pro gradu -tutkielmassaan *Neuvostosotavangit suomalaisten muistoissa*, jossa syvennyttään pohtimaan miten vankeihin suhtautuminen erosi paikallisten ja viranomaisten välillä.¹³ Sekä Autin ja Laitalan että Eskolan työt ovat toimineet suunnannäyttäjinä tälle tutkielmalle.

Vaikka neuvostosotavankien kohtelusta on julkaistu useita teoksia, ja näiden joukosta löytyy myös aihetta paikallistasolla käsitteleviä tutkimuksia, on oman tutkielmani aluerajaus tähän mennessä osoittautunut ainutlaatuiseksi. Nykyisten Parikkalan ja Rautjärven kuntien alueilla on pitkä historia rajapitäjinä, sillä ne ovat olleet ensin Novgorodin ja myöhemmin Venäjän sekä Ruotsin välisten rajakiistojen keskellä aina Pähkinäsaaren rauhasta vuodesta 1323 alkaen, rajatilanteen vakiintumiseen saakka itsenäisen Suomen ja Neuvostoliiton välille jatkosodan päätyttyä. Alueet ovatkin historian saatossa saaneet merkittäviä kulttuurillisia vaikutteita sekä idästä että lännestä suuntautuneen uskonnollisen käännytystyön ja vilkkaan kaupankäynnin myötä.¹⁴ Molempien kuntien alueet joutuivat myös Moskovon välirauhan yhteydessä alueluovutuksien kohteeksi, ja merkittävä määrä väestöstä evakuoitiin useampaan otteeseen asuinalueiltaan talvi- ja jatkosodan aikana sekä rauhan solmimisen jälkeen.¹⁵

Tutkielman aluerajauksista motivoivat osittain omat alueelle sijoittuvat sukujuureni, mutta myös tutkielman aiheen kannalta sen erityinen sijainti. Parikkalan ja Rautjärven kunnat kuuluvat nykyisin Etelä-Karjalan maakuntaan ja sijaistevat Suomen ja Venäjän valtionrajan tuntumassa noin 200 kilometrin etäisyydessä Pietarista. Parikkalan kunnan alueeseen on vuodesta 2005 saakka kuuluneet entiset Saaren ja Uukuniemen kunnat, ja alue jakaa kokonaisuudessaan yli 65 km yhteistä rajaa Venäjän kanssa.¹⁶ Naapurikunta Rautjärvi perustettiin vuonna 1971, jolloin entinen Simpeleen kunta liitettiin osaksi aluetta. Imatran seutukuntaan kuuluva Rautjärvi jakaa noin 30 km yhteistä rajaa Venäjän kanssa.¹⁷ Aluerajaus onkin sekä Suomen historian että nykyisen turvallisuuspoliittisen kehityksen kannalta erityisen mielenkiintoinen

¹² Autti & Laitala 2016, 110.

¹³ Eskola 2017, passim.

¹⁴ Juvonen 1996, 38.

¹⁵ Juvonen 1996, 598–622; ”Perustietoa Parikkalasta”. Parikkalan kunnan verkkosivut.

<<https://parikkala.fi/kunta-ja-hallinto/tietoa-parikkalasta/perustietoa-parikkalasta/>> [luettu 11.02.2024].

¹⁶ ”Perustietoa Parikkalasta”. Parikkalan kunnan verkkosivut. <<https://parikkala.fi/kunta-ja-hallinto/tietoa-parikkalasta/perustietoa-parikkalasta/>>

¹⁷ ”Yleistietoa kunnasta”. Rautjärven kunnan verkkosivut. <<https://rautjarvi.fi/fi/Kunta-ja-hallinto/Yleistietoa-kunnasta>> [luettu 11.02.2024]

ja tarjoaa mahdollisuuksia tutkimuskysymysten syvällisempään pohdintaan. Aiheen kannalta olennaista aluehistoriaa taustoitetaan tässä tutkielmassa Jaana Juvosen kirjoittaman paikallishistoriateoksen *Parikkalan historia* avulla.

1.3 Primääriaineisto ja metodologia

Tutkimuksen primääriaineistona toimii itse* keräämäni haastatteluaineisto. Haastattelut suoritettiin vuoden 2023 heinä–marraskuun aikana Parikkalan ja Rautjärven kuntien alueella, sekä video- ja matkapuhelinyhteyksien välityksellä. Näiden ohella hyödynnän tutkimuksessa myös muulla tapaa vastaanottamiani sotavankeihin liittyviä kertomuksia ja kuvailuja. Aineiston keräämiseksi esitin pyynnön paikallislehti *Parikkalan – Rautjärven sanomille*, jonka välityksellä halukkaita osallistujia pyydettiin ottamaan yhteyttä haastattelun sopimiseksi tai muun aiheeseen liittyvän tiedon jakamiseksi.

Haastatteluihin osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen, ja tämä todistettiin haastattelutilanteessa haastateltavan allekirjoittamalla suostumuksella tai etäyhteyksin toteutetuissa haastatteluissa suullisesti. Haastattelujen yhteydessä haastateltavilta tiedusteltiin myös suostumusta nimitietojen käyttöön sekä informoitiin näitä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan määrittelemästä oikeudesta keskeyttää haastattelu tai kieltää siinä ilmenneiden tietojen käyttö.¹⁸ Tutkimusta varten suoritettiin 11 haastattelua, joihin osallistuneista kolme kielsi nimitietojensa käytön. Heihin viitataan jatkossa seuraavasti: informantti A, informantti B ja informantti C. Muut kahdeksan osallistujaa esiintyvät tutkimuksessa omilla nimillään. Haastatteluun osallistuneet olivat haastatteluhetkellä noin. 65–95-vuotiaita.

Haastattelut olivat luonteeltaan *puolistrukturoituja*, eli jokaiselle haastatteluun osallistuneelle esitettiin samat kysymykset lähes samassa järjestyksessä.¹⁹ Jokaisessa haastattelussa haastateltaville annettiin ennalta valmisteltujen kysymyksien ohella myös mahdollisuus

*Haastattelijana toiminut myös Liisa Kalliokoski tekijän ohjeistamana.

¹⁸ ”Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnanohje 2019”. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan verkkosivut.

<https://tenk.fi/sites/default/files/202101/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf> [luettu 11.02.2024]

¹⁹ ”Haastattelut”. Tietoarkiston verkkosivut.

<<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>> . [luettu 11.02.2024]

vapaasti kertoa omia sotavankeihin liittyviä muistoja. Haastatteluissa käytetty runko on kokonaisuutena liitteessä 1.

Haastattelu- sekä muuta kerronta-aineistoa lähestytään tässä tutkimuksessa muistitietotutkimuksen kontekstissa määriteltynä muistitietoaineistona. Muistitietotutkimus on historiantutkija Jorma Kalelan esittämä suomenkielinen käänös englanninkieliselle, kansainväliseen tutkimussuuntaukseen viittaavalle termille *oral history*. Nimensä mukaisesti *oral history* -tutkimuksessa huomio kohdistuu tuotettuun puheeseen: muistelukerrontaan, sen nauhoittamiseen haastattelujen yhteydessä, sekä puheen analysointiin.²⁰ Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti huomauttavat, että vaikka kansainvälisessä tutkimusperinteessä haastattelupuheen ja äänitysten asema on kohonnut suuntauksen keskiöön, hyödynnetään suomalaisessa sekä laajemmin pohjoismaalaisessa muistitietotutkimuksessa monipuolista aineistoa sekä tieteiden rajat ylittäviä tutkimusmenetelmiä.²¹

Muistitietoa lähteenä käyttävän tutkimuksen tavoite on tuoda esille muistelijoiden omat näkökulmat menneisyydestä. Muistitiedon luonnetta on kuvailtu konstruktiviseksi, mikä on osaltaan asettanut muistitietoaineiston tieteellisen lähdearvon kritiikin kohteeksi.²² Ulla-Maija Peltonen kuitenkin määrittelee Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen *Perinteentutkimuksen terminologiassa* muistitiedon luotettavaksi silloin, kun muisteliija kertoo omakohtaisista kokemuksistaan ja tutkimuksen kysymyksiin löytyy useampia yhtäpitäviä muistitietoja.²³ Muistitietoaineiston tutkiminen voi siis parhaimmillaan niin haastaa kuin vahvistaakin vallitsevia menneisyyttä koskevia käsityksiä ja kertomuksia.²⁴

Toisin sanoen muistitietoon perustuvan tutkimuksen tehtävä ei suoranaisesti ole poimia historiallisia faktoja muistelusta ja luoda niiden perusteella totuudenmukainen kuvaus menneestä, vaan sen keinoin pyritään tarjoamaan asiakirjalähteistä poikkeava, moniääninen näkökulma esimerkiksi valtakunnan tason tapahtumien rinnalle.²⁵ Tutkimusala liitetäänkin usein *history from below* -liikkeisiin, joissa niin kutsutun suurmieshistorian sijaan tutkimuskohteina ovat historiantutkimuksessa muuten marginaaliin jäävät kansanryhmät.²⁶ Muistitietoaineistoa tulkittaessa on kuitenkin aina huomioitava tutkijan oma asemoituminen

²⁰ Savolainen & Taavetti 2022, 10–12.

²¹ Ibid., 11–12

²² Fingerroos & Haanpää 2006, 32.

²³ Fingerroos & Peltonen 2006, 8.

²⁴ Savolainen & Taavetti 2022, 12, 14.

²⁵ Fingerroos & Haanpää 2006, 32–33; Savolainen & Taavetti 2022, 11–12.

²⁶ Savolainen & Taavetti 2022, 11–12.

suhteessa muistelijoihin ja itse muisteluprosessissa tuotettuun tietoon.²⁷ Outi Fingerroos ja Riina Haanpää painottavat, että tutkijasubjektin itsereflektio ja sen julkikirjoittaminen kuuluvat olennaisena osana muistitietoon perustuvaan tutkimukseen.²⁸ Tässä tutkielmassa onkin olennaista ottaa huomioon omat henkilökohtaiset sitoumukseni osana tutkittavaa yhteisöä ja sen kulttuuria.

Muistitietoaineisto antaa oivalliset lähtökohdat tarkastella paikallisia ilmiöitä, jotka poikkeavat yleisesti tunnustetuista menneisyyden kuvauksista. Tästä syystä primääriaineistoa käsitteleväksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui mikrohistoria. Mikrohistoria keskittyy tutkimaan erikoisia tapauksia, joiden avulla on mahdollista haastaa vanhoja yleistyksiä menneisyydestä. Matti Peltonen kuvailee probleemikeskeisyyden kuuluvan olennaisesti mikrohistoriaan, sillä tutkimuksessa kyseenalaistetaan rutiininomaisesti käsitetyn yleisen ja paikallisen välinen suhde. Hän korostaa, että mikrohistorialliselle tutkimukselle on tyypillistä myös totutusta poikkeava tutkimuskohteen rajaus.²⁹ Kuten monissa muissakin mikrohistoriallisissa tutkimuksissa, myös tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena on laajemman, toisin sanoen makrotason menneisyyden kuvauksista poikkeava mikrotason ilmiö.

Kirsi Salmi-Niklander kuvailee mikrohistorian nostavan yksilön, perheen ja paikallisyhteisön keskeiseksi tutkimuskohteeksi, sillä nämä luovat omia strategioitaan historiallisissa tilanteissa.³⁰ Tässä tutkielmassa paikallisten toimintaa pyritään valottamaan mikrohistorian pioneerinakin tunnetun Giovanni Levin lanseeraamien käsitteiden *valikoiva ja rajallinen rationaalisuus* avulla. Tutkimuksessaan *Aineeton perintö; manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvulla* Levi pyrkii näiden käsitteiden avulla kuvaamaan ihmisten käyttäytymisen luonnetta kompromissina vapauden ja pakon, sekä henkilökohtaisesti halutun ja sosiaalisesti vaaditun välillä.³¹ Mikrohistoriallisessa tutkimusmetodissa painottuu täten juuri käsitys ihmisestä aktiivisena ja tietoisena toimijana eikä vain historiallisten tapahtumien armoilla ajelehtivana yksilönä.³²

Vaikka tutkielman fokus on alueellisesti rajattu, ei tutkimuskohdetta itsessään voi eristää muusta ympäröivästä maailmasta. Jotta poikkeuksellinen toiminta voidaan erottaa, vaatii se ensin laajempien kontekstien ja menneisyyden yleislinjojen tunnistamista. Tutkimustulokset

²⁷ Savolainen & Taavetti 2022, 14.

²⁸ Fingerroos & Haanpää 2006, 41.

²⁹ Peltonen 2010, 138.

³⁰ Salmi-Niklander 2008, 1.

³¹ Levi 1992, 22.

³² Magnusson & Szijarto 2013, 5

puolestaan tulee suhteuttaa osaksi laajempaa historiallista kontekstia.³³ Tästä syystä tutkielman primääriaineistoksi ovat muistitietoaineiston ohella valikoituneet myös seuraavat viranomaistason suhtautumista kuvaavat Eduskunnan arkiston lähteet: asetukset sotavankien vartioimisesta (liite 2) ja kiellosta seurustella sotavangin kanssa (liite 3 ja 4).

³³ Pirita Frigrenin Mikrohistoriallinen menetelmä -luento. Menetelmäopetuksen tallennepankki -kurssisivusto. <<https://echo360.org.uk/lesson/a536f667-867d-41fe-b3e3-6a2ab389e38b/classroom#sortDirection=desc>> [luettu 17.02.2024]

2 Viranomaistason määräykset ja ohjeet sotavankien kohtelusta

2.1 Sotavankikysymyksen taustaa: vankien kohtelu ja hyödyntäminen kansainvälisen lainsäädännön näkökulmasta

Sodan oikeussäännöt määrittellään kansainvälisissä sopimuksissa, jotka sitovat kaikkia sopimuksen ratifioineita maita. Näiden ohella kaikkia valtioita velvoittaa myös kansainvälinen tapaoikeus, joka voi muodostua niin kirjoitetuista kuin ei-kirjoitetuistakin oikeuslähteistä. Vaikka valtioita ei voida pakottaa sopimuksien osapuoliksi, voi itse sopimuksesta muodostua tapaoikeudellinen, kaikkia valtioita velvoittava kansainvälisen oikeuden lähde. Sopimus muuttuu tapaoikeudeksi yksinkertaisimmillaan silloin, kun sen on ratifioinut tarpeeksi monta valtiota.³⁴

Ensimmäinen sotavankien käsittelyyn kantaa ottava, oikeudellisesti sitova kansainvälinen sopimus solmittiin vuonna 1899 ja sitä täydennettiin vuonna 1907. Tämä Haagin IV yleissopimuksena tunnettu oikeuslähde sisälsi erillisen maasodanlakeja ja tapoja koskevan ohjesäännön, jossa otettiin kantaa myös sotavankien kohteluun. Sotavankien oikeuksia käsiteltiin ensimmäisen kerran itsenäisenä oikeuslähteenä kuitenkin vasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen Geneven sopimuksessa vuonna 1929.³⁵

Raija Hanski toteaa, että maailmansodilla on ollut merkittävä vaikutus sotaa käsittelevien oikeussääntöjen kehityksessä. Totaalinen sodankäynti osoitti lainsäädännön puutteet käytännössä, sillä ongelmia olivat aiheuttaneet nopeasti kehittyvän aseteknologian ohella myös epäselvyydet oikeussääntöjen sitovuuteen liittyen.³⁶ Sodan osapuolet korostivat usein vastavuoroisuusperiaatetta, jonka mukaan kaikkia sodan osapuolia täytyi sitoa samat lait ja rajoitukset. Vastavuoroisuusperiaatteen mukaisesti yhden osapuolen rikkoessa sopimuksen sisältämiä velvoitteita myös muut osapuolet voivat todeta vapautuvansa näistä.³⁷ Sotavankikysymys Suomen ja Neuvostoliiton välillä muodostui tästä syystä erityisen tulkinnanvaraiseksi ongelmaksi.

Haagin IV yleissopimuksen toisessa artiklassa todetaan, että se sitoo ainoastaan sopimuksen ratifioineita osapuolia siinä tapauksessa, että kaikki sodan osapuolet ovat mukana

³⁴ Hanski 1990, 2.

³⁵ Hanski 1990, 13; Danielsbacka 2016, 45.

³⁶ Hanski 1990, 3–4.

³⁷ Hanski 1990, 2.

sopimuksessa. Toisen maailmansodan jälkeen on kuitenkin todettu, että Haagin IV yleissopimuksen ja sen maasodankäyntiä käsittelevän ohjesäännön pääpiirteet olivat jo sodan alkaessa vakiintuneet luonteeltaan kaikkia sodan osapuolia sitovaksi tapaoikeudeksi. Geneven sopimus puolestaan satoi kaikkia sen allekirjoittaneita valtioita huolimatta siitä, olivatko kaikki sodan osapuolet osallisia sopimuksessa.³⁸

Suomi oli ratifioinut Haagin IV yleissopimuksen vuonna 1922 ja se oli tullut voimaan asetuksella vuonna 1924. Talvi- ja jatkosodissa sopimuksen ei kuitenkaan katsottu enää sitovan Suomea, sillä tulkittiin ettei Neuvostoliitto ollut virallisesti sopimuksen osapuolena, eikä se suomalaisten sotilasviranomaisten mukaan ollut lupauksistaan huolimatta toiminut sopimuksen hengessä.³⁹ Vaikka Suomessa todettiin vastavuoroisuusperiaatteeseen vedoten, ettei Haagin IV yleissopimus ollut jatkosodan aikana voimassa, oli sopimuksen määräyksiä tietyiltä osin silti noudatettava. Mirkka Danielsbackan mukaan Päämaja esittikin sotavankien kohteluun liittyen noudatettavaksi seuraavat määräykset sopimuksesta:

1. Sotavangit olivat Suomen hallituksen – eivät niiden yksityisen henkilöiden tai joukko-osastojen, jotka heidät ovat vanginneet – vallassa.
2. Sotavankeja oli kohdeltava inhimillisesti.
3. Sotavanki oli velvollinen ilmoittamaan nimensä ja arvonsa. Jos hän tästä kieltäytyi, voitiin häneltä evätä tiettyjä etuja.
4. Sotavanki sai pitää hallussaan yksityiset esineensä -
5. Sotavankia voitiin käyttää työhön, joka vastaa hänen voimiaan ja kykyjään. Raskaaseen työhön käytettävälle vangeille tuli antaa työn laatua vastaava ravinto.
6. Sairastuneelle sotavangeille oli annettava asianmukaista hoitoa.⁴⁰

Haagin IV yleissopimuksen ohella Suomi oli allekirjoittanut myös Geneven sopimuksen vuonna 1924. Siinä tarkennettiin sotavankien kohteluun liittyvää ohjeistusta sekä säädettiin sairaiden ja haavoittuneiden vankien hoitamisesta. Sopimuksessa otettiin kantaa muun muassa vankien kiinniottamiseen, kuljetukseen ja elinolosuhteisiin liittyviin seikkoihin, sekä määriteltiin, miten ja millaisissa olosuhteissa vankeja sai käyttää työvoimana. Sopimusta ei kuitenkaan oltu jatkosodan alkuun mennessä ratifioitu, sillä sen katsottiin olevan osittain

³⁸ Hanski 1990, 15,18.

³⁹ Hanski 1990, 16; Danielsbacka 2016, 45.

⁴⁰ Danielsbacka 2016, 46.

ristiriidassa Suomen kansallisen lainsäädännön kanssa.⁴¹ Tästä huolimatta, Suomi oli luvannut kohdella sotavankeja Geneven sopimuksen hengessä ja täten se sitoi Suomea ainakin moraalisesti. Neuvostoliitto puolestaan oli allekirjoittanut ainoastaan Geneven sopimuksen toisen osan, joka käsitteli sairaiden ja loukkaantuneiden hoitoa, mutta maa oli kuitenkin Suomen tapaan vakuuttanut kohtelevansa vankeja sopimusta mukailleen.⁴²

2.2 Vangeista ratkaisu työvoimapulaan

Mirkka Danielsbacka toteaa, että sotavankien vangitsijamaan työvoiman tarve, sekä vangeilla teetettävien töiden laatu linkittyivät konkreettisesti vankien elinolosuhteisiin ja selviytymismahdollisuuksiin.⁴³ Suomen armeijan mobilisaation laajuudesta johtuen noin 16% maan väestöstä oli poissa eri yhteiskunnan kriittistä elinkeinoelämän tehtävistä, mikä koetteli sotaa käyvän valtion kestävyys rajoja. Mielikuvat lyhyestä sodasta ja työvoiman pikaisesta palaamisesta kuitenkin särkyivät sodan pitkittyessä ja jo syksyllä 1941 oli nähtävissä, etteivät Suomen taloudelliset voimavarat riittäisi pitkään aktiiviseen sodankäyntiin.⁴⁴

Samaan aikaan sotavankien määrän nopea kasvu ensimmäisenä sotasyksynä aiheutti haasteita niin kotirintamalla kuin Puolustusvoimissakin, sillä kansainvälisiä sopimuksia mukaileva vankien huolto, sijoittaminen ja leirien ylläpito vaativat merkittäviä henkilöstö- ja elintarvikeresursseja. Tilanne kiristyi erityisesti elintarvikepulan myötä talvella 1941–1942, vankien leirikuolleisuuden saavuttaessa huippunsa tammi-helmikuussa.⁴⁵ Näiden ylläpidosta aiheutuvien kulujen kattamiseksi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriössä oli aloitettu suunnittelutyö vankien hyödyntämiseksi työvoimana jo loppukesästä 1941.⁴⁶

Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöllä oli valtuudet määrittää niiden siviilitöiden prioriteettijärjestys, joissa sotavankeja hyödynnettiin. Ehtona vankityövoiman käytölle oli, että vangit voitiin eristää siviiliväestöstä ja vartiointi oli mahdollista järjestää tehokkaasti.⁴⁷ Ministeriön laatiman ohjeistuksen mukaan vankeja oli mahdollista käyttää lastaus ja purkutöissä satamissa, puutavaran erottelu- ja niputustyössä, maataloustöissä, sekä vankien kykyjen ja taitojen mukaan eri teollisuuden alojen työtehtävissä.⁴⁸ Kotijoukkojen Esikunta

⁴¹ Danielsbacka 2016, 47.

⁴² Danielsbacka 2016, 46–47.

⁴³ Danielsbacka 2016, 118.

⁴⁴ Danielsbacka 2016, 115–116.

⁴⁵ Roiko-Jokela, 2004, 286.

⁴⁶ Hokkanen 2004, 67–68.

⁴⁷ Danielsbacka 2016, 120.

⁴⁸ Pietola 1987, 31.

vastaanotti kirjeen 26.7.1941, jossa ministeriö määritteli elinkeinoelämän tarpeiden kannalta tärkeimmät työtehtävät, joihin vankeja tuli käyttää sekä näiden tehtävien tärkeysjärjestyksen. Vankien hyötykäytön tärkeimmäksi kohteeksi oli kirjeessä nimetty satama- ja puutavarateollisuuden työvoimapulaa paikkaavat tehtävät.⁴⁹ Agraarisessa Suomessa vaikein työvoimapula koetteli kuitenkin maataloutta.⁵⁰

Huolimatta vanhimpien ikäluokkien porrastetusta kotiuttamisesta hyökkäyksen pysähtymisen jälkeen syksyllä 1941, sato korjattiin useilla tiloilla naisten ja lasten voimin. Vaikka vankeja sijoitettiin hätäavuksi tiloille jo syksyllä 1941 ja lähes 50 % sotavangeista työskenteli sadonkorjuun aikana maatalouksissa, jäi sato silti osittain korjaamatta ja syyskynnöt tekemättä. Maa- ja metsätalouden työvoimapulan helpottamiseksi kuntien yhteydessä toimiville työvoimalautakunnille myönnettiin syyskuussa 1941 oikeus tilata kuntalaisten anomusten perusteella työvoimaa suoraan sotavankileireiltä. Keväästä 1942 alkaen vankeja sijoitettiin maatalouksiin kausitöihin, sekä pysyvästi ympärivuotiseksi työvoimaksi.⁵¹

2.3 Kansallinen lainsäädäntö ja ohjeistus sotavankien kohtelusta yksityisten työnantajien alaisuudessa

Yksityisten työnantajien alaisuuteen pakkotyöhön sijoitettujen vankien kohtelu ja käyttö oli tarkasti ohjeistettua, mutta vastuu ohjeiden noudattamisesta oli siirretty itse työnantajalle.⁵² Kotijoukkojen esikunta välitti työnantajille Päämajan laatiman ohjeen, jossa käsiteltiin vankien huoltoon, vartiointiin ja työvoimakorvauksen perimiseen liittyviä asioita. Ohjeissa määrättiin seikkaperäisesti muun muassa vankien vartijoiksi kelpaavien henkilöiden ominaisuuksista, sekä vartioinnin laadusta ja vartijoiden määrästä suhteessa teetettävien töiden laatuun.⁵³ Sotavankien kohteluun ja käsittelyyn liittyvät kirjalliset ohjeet perustuivat tasavallan presidentti Risto Rytin allekirjoittamiin asetuksiin ja näin ollen annetuista määräyksistä poikkeaminen oli rangaistava teko, josta lain mukaan seurasi joko sakko- tai vankeusrangaistus.⁵⁴

⁴⁹ Pietola 1987, 30–31; Hokkanen 67–68; Eskola 2017, 1.

⁵⁰ Hokkanen 2004, 68.

⁵¹ Hokkanen 2004, 68–69, 70–71.

⁵² Autti & Laitala 2016, 111.

⁵³ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

⁵⁴ Autti & Laitala 2016, 111–112.

Asetuksessa 397/1942 kiellosta seurustella sotavangin kanssa todettiin, ettei vankeja saanut puhutella ilman asianmukaisen sotilasviranomaisen lupaa. Myös muu seurustelu vankien kanssa oli kiellettyä, eikä vangeille saanut antaa mitään. Rangaistukseksi asetuksen noudattamatta jättämisestä määrättiin sakko tai enimmillään kuusi kuukautta vankeutta.⁵⁵ Asetus kumottiin 29.01.1943 ja se korvattiin asetuksella 97/1943, jossa kiellon rikkomisesta seuraava rangaistus oli joko sakko tai vankeustuomio, jonka pituutta ei kumoutuneesta asetuksesta poiketen oltu erikseen määritelty.⁵⁶

Kielto seurustella sotavangin kanssa välittyi työnantajille yksityiskohtaisesti myös Päämajan laatimissa ohjeissa. Niissä muistutettiin, että monet vangeista ymmärsivät suomea, vaikka eivät välttämättä kieltä puhuneetkaan. Tästä syystä vankien kuullen ei saanut keskustella mistään viholliselta salassa pidettäväksi tiedoiksi määritellyistä asioista. Vangeille ei myöskään saanut kertoa mitään heidän olinpaikkaansa liittyviä tietoja, kuten ilmansuuntia tai teiden nimiä. Ohjeiden neljännessä kohdassa todettiin yksiselitteisesti, että ”Kaikki luvaton seurustelu, tupakan, elin- tai vaatetustarpeiden tms. antaminen sotavangeille kielletään. Kielto koskee sekä siviili- että sotilashenkilöitä –.”⁵⁷ Asetuksen 97/1943 mukaisesti ohjeista poikkeaminen johti vuonna 1944 jopa neljän vuoden mittaiseen vankeusrangaistukseen.⁵⁸

Yksityisille työnantajille välitettyssä Päämajan ohjeessa korostettiin myös vankien vartiointia. Ohjeet perustuivat asetukseen 370/1943 yksityiselle työnantajalle luovutettujen sotavankien vartioimisesta, jonka mukaan sotilasviranomaisten tuli vankien luovutuksen yhteydessä antaa työnantajalle ” – kirjalliset määräykset vankien vartioimisesta niiden karkaamisen estämiseksi.”⁵⁹ Vartioinnin tuli Päämajan ohjeen mukaan olla ympärivorokautista ja vartiomiehen olla aina aseistautunut ladatulla, varmistamattomalla aseella. Myös vartiomiehen olemuksesta oli tarkat ohjeet, sillä vartiointiin soveltui vain

⁵⁵ Asetus 397/1942.

⁵⁶ Asetus 97/1943.

⁵⁷ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

⁵⁸ Eskola 2017: liite 1 Sotavankityösopimus; Liite 2: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä, huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

⁵⁹ Asetus 370/1943.

”– hyväkuuloinen ja -näköinen, aseensa tunteva ja sen käyttöön pystyvä mies.”⁶⁰ Autin ja Laitalan mukaan vartiomiehen tuli olla iältään 17–60-vuotias, eikä vankeja missään tilanteessa saanut vartioida ”vajaakykyinen tai nainen”.⁶¹

Aktiivisen vartioinnin ohella myös vankien liikkumisesta, sekä vapaa-ajasta annettiin tiukat määräykset. Sotavangit eivät saaneet pitää yhteyttä muiden työntajien palveluksessa oleviin vankeihin, eivätkä he saaneet liikkua vapaasti tai käydä esimerkiksi kahviloissa tai elokuvissa. Ohjeissa korostettiin, etteivät vangit saaneet myöskään majoittua siviilien kanssa samoissa tiloissa, vaan nämä tuli eristää tilaan, jonka ikkunat olivat rautatangoilla ristikoitu ja ovet oli mahdollista lukita rauta- tai puutangolla. Vankien vartiointia ja elinolosuhteita käsittelevien määräyksien ohella Päämajan ohjeessa määriteltiin grammatarkkuudella työn rasittavuutta vastaavat ruoka-annokset. Vangeille tuli myös taata päivittäinen peseytymismahdollisuus, ja työntajajan tuli noudattaa Suomen lakiin kirjattuja työtuntimääriä sekä tarjota vähintään yksi vapaapäivä viikossa.⁶²

Vaikka sotavankien kohtelu oli viranomaisten taholta tarkkaan säädeltyä, oli Päämajan järjestelyosastossa jo sodan alussa tunnustettu Suomen velvollisuus taata inhimillinen kohtelu sotavangeille Haagin IV yleissopimuksen ja Geneven sopimuksen nojalla. Järjestelyosasto oli jo kesäkuussa 1941 informoinut muun muassa joukko-osastojen esikuntia sotavankien kohteluun liittyvistä ohjeista, sekä näiden velvollisuudesta noudattaa Haagin IV sopimuksen sotavankeja käsitteleviä artikloita.⁶³ Päämajan ohjeiden valossa voidaankin tulkita kansainvälisten sopimuksia mukailevan kohtelun ainakin näennäisesti toteutuneen pakkotyövoimaksi sijoitettujen vankien osalta.

⁶⁰ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työntajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

⁶¹ Autti & Laitala 2016, 112.

⁶² Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työntajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

⁶³ Hokkanen 2004, 67.

3 Sotavangit maataloustöissä Parikkalan ja Rautjärven kuntien alueella

3.1 Elinolosuhteet sotavankileireillä

Autin ja Laitalan mukaan pääsotavankileirien yhteydessä saattoi toimia useitakin alaleirejä, sekä tilapäisiä työmaaleirejä.⁶⁴ Nykyisen Parikkalan alueelle oli jatkosodan aikana sijoitettu kaksi virallista sotavankileiriä. Toinen näistä oli Kurkijoen pääleirin (nro.12) työmaaleiri, joka toimi Tyrjällä. Leiri sijaitsi ensin Jaakkolan Huittisissa, mistä vangit siirrettiin myöhemmin maalaisliiton talolle. Syväoron kansakoululla puolestaan toimi työmaaleiri Elisenvaaran vankileirin (nro.14) alaisuudessa.⁶⁵ Haastattelutietojen mukaan sotavankeja oli sijoitettu myös useammille alaleireille muun muassa Tupalanmäelle, Suosaarelle ja Kirvulle.⁶⁶ Vaikka tarkkaa lukumäärää ei ole tiedossa, on vankeja uskottu olleen leireillä jopa satoja.⁶⁷ Maatilojen ohella vankien on kerrottu työskennelleen myös paikallisen teollisuuden palveluksessa muun muassa tukinuittajina.⁶⁸

Elinolosuhteet yksityisten työnantajien tiloilla ja leireillä erosivat usein merkittävästi toisistaan. Jatkosodan aikana leireille sijoitettujen sotavankien muonituksesta vastasi Suomen Puolustusvoimat, kun taas yksityisille työnantajille luovutettujen vankien muonitus oli työnantajan vastuulla.⁶⁹ Danielsbacka korostaakin, että leireillä sotavankien huolto-olosuhteiden toimivuuteen vaikutti merkittävästi vangitsijamaan elintarvike- ja huoltoresurssit. Hän kuitenkin huomauttaa, ettei tämä yksinään riittänyt selittämään sotavankien nälkiintymistä, eikä elintarvikepulaa voitu pitää ainoana syynä vankien joukkokuolleisuuteen. Vaikka sodan ylimmässä johdossa tunnustettiin vangeille suunniteltujen muona-annoksien olleen riittämättömiä suhteessa näillä teetettävään työhön, ei asian osalta ryhdytty konkreettisiin korjaustoimiin. Kuten monissa muissakin sotaa käyvissä maissa, myös Suomessa sotavankien muonitus oli sidottu heidän työsuorituksiinsa. Muutoksia muona-annoksiin voitiin vankileirien kurinpitosäädöksiensä mukaisesti käyttää myös rangaistus tai palkitsemiskeinoina. Danielsbackan mukaan, vankien ihmisarvo nähtiinkin sodan ylimmän

⁶⁴ Autti & Laitala 2016, 111.

⁶⁵ Juvonen 1996, 617–618.

⁶⁶ Alpo Hyyrysen haastattelu, 04.08.2023; Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

⁶⁷ Juvonen 1996, 618.

⁶⁸ Kyösti Kähkösen haastattelu, 07.08.2023.

⁶⁹ Danielsbacka 2016, 83.

johdon taholta nimenomaan vankien tekemän työn kautta, eikä sotavangin oikeuksiin perustavana kysymyksenä.⁷⁰

Sotavankileirien ylläpidosta vastasivat puolustusvoimien henkilöstöön kuuluvat upseerit ja aliupseerit. Vartioinnista puolestaan vastasivat reserviläiset, joita ei näiden palveluskelpoisuusluokitusten puitteissa voitu sijoittaa rintamatehtäviin.⁷¹ Haastatellut muistelivat vanhimpiin ikäluokkiin kuuluneiden miesten ohella myös alle 18-vuotiaiden sotilaspoikien toimineen vartiomiehinä tutkimusalueella. Leireillä ylläpidettiin tiukkaa kuria ja vankeja vartioitiin aktiivisesti. Vaikka ylimmässä sotilasjohdossa oli erikseen säädetty kurinpidollisesta toimivallasta sekä sallituista rangaistuksista, olivat väärinkäytökset yleisiä leireillä.⁷² Syväoron vankileirillä pienestäkin rötöstelystä seurasi rangaistusmuodoksi vakiintunut ”pieksäminen”. Aimo Heinonen muisteli vankien kivunhuutojen joskus kantautuneet kotitalalleen saakka:

Se kuulu meil ast ko niitä pieksivät siel. – Mut yks näitä pieksäjiä – se oli semmone humaani mies, ni sitte se lähti viemää sinne vähä etemmäks pieksettäväks. Se sano et ko hää lyöp, hää lyöp siihe pölkkyy ja huuva sitte!⁷³

Kurinpidon ohella haastatellut muistelivat jatkuvan elintarvikepulan kurjistaneen elinolosuhteita leireillä. Aimo muisteli vangin työpäivän päätteeksi sujauttaneen perheen sialle tarkoitetun leipäpalan kainaloonsa ennen paluuta leirille:

No mie kysyin sit hänelt, jot jäiks siul nälkä, et sie saant tarpeeks syyväkses? – Hää vastas sitte, et ei hänel nälkä jäant, mut siel leiril on muila nälkä. – Se ol niille semmone elämänlanka ko taloissa saivat ruokaa.⁷⁴

Myös Elli Nielikäinen muisteli sotavankien olleen tyytyväisiä päästessään leiriltä tilalle töihin: ” – Siel ol hirvittävä nälkä niilä ja ne olkii nii onnellissii ja tyytyväisii ko saivat ruokaa, ja ne tekii kovast töitä.”⁷⁵ Leireillä ilmeni haastattelutietojen mukaan puutteita myös majoitustiloista. Aimo kertoi kotitalallaan työskennelleen luottovangin majoittuneen Sarkion kauppatalon saunassa neljän muun vangin kanssa, kun Syväoron kansakoulu otettiin takaisin opetuskäyttöön ja leiri siirrettiin entiselle kyläkaupalle.⁷⁶ Toini Immonen puolestaan muisteli

⁷⁰ Danielsbacka 2016, 112, 121–122.

⁷¹ Kujansuu 2004, 25.

⁷² Hallikainen 2004, 93.

⁷³ Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Elli Nielikäisen haastattelu, 05.08.2023.

⁷⁶ Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023.

kotitilallaan työskennelleen sotavangin pyytäneen lupaa yöpyä perheen navetassa, kun suurhyökkäyksen alkaessa vankeja siirrettiin pois pääleireiltä Kannakselta ja Itä-Karjalasta:

Kannaksen suurhyökkäysvaihee aikaa nii koko pitäjä vangit tul siihe mei kyllää. Sitte siel ol varmast mont sattaa vankii. – Illal tul se mei vanki meile sanomaa, jot saapiks hää männä tuon mei navetavintin heinäläjää. Sano jot leiri ol nii täys, et hää ei mahu pitkällee käymää.⁷⁷

Danielsbacka toteaa, että sotavankien epäinhimillinen kohtelu oli tavallista valtion ja puolustusvoimien alaisissa työpisteissä, sekä yksityisillä tehtailla, joilla vangit tekivät muun muassa raskaita metsä- ja rakennustöitä.⁷⁸ Vartiomiesten ja leirien päällystön on Suomessa raportoitu mielivaltaisesti kohdistaneen väkivaltaa vankeihin niin kostonhalun kuin todellisena pidetyn hengenvaarankin nojalla. Vartiomiehet eivät taustoistaan riippuen osanneet välttämättä myöskään käsitellä vankeja, eikä heille aluksi edes tarjottu koulutusta tehtävään. Tämä oli puolestaan johtanut auktoriteettiin hakemiseen juuri väkivallan välityksellä.⁷⁹ Suuri joukko vankeja olikin todennäköisesti helpompi epäinhimillistää viholliseksi, kuin yksittäinen tilalla päivittäin työskentelevä vanki. Danielsbacka kuitenkin huomauttaa, ettei rintamakelpoisuuden puuttuminen tarkoittanut kelpaamattomuutta vartiointitehtävään, ja sotavangit jopa kiittelivät joitakin vartijoita hyvästä huolenpidosta.⁸⁰ Tällaisena esimerkkinä voidaan pitää Aimon kuvausta Syväoron vankileirin vartijasta.

3.2 Työtehtävät, ruokailu ja majoitus tiloilla

Yksityisten työnantajien alaisuuteen sijoitetut sotavangit työskentelivät tyypillisimmin maa- ja metsätalouden töissä, tehtävien painottuessa erityisesti kevät- ja syyskintojen ajanjaksoille. Kyntötöiden ohella vangit määrättiin useilla paikkakunnilla yleiseen kulutukseen luovutettavien halkojen hakkuutöihin.⁸¹ Kuten muuallakin Suomessa, myös tutkimusalueella työskennelleet vangit tekivät käytännössä kaikkia maatalojen päivätöitä. ”No se oli mitä sattu maatalossa olemaan töitä, nii kyllä siellähän oli monenlaista hommaa”, muisteli informantti A.⁸² Haastatteluissa ilmeni, että monet vangit olivat kotimaassaan harjoittaneet maanviljelyä kolhoosituloilla, joten työt luonnistuivat usein ilman erillistä ohjeistusta. Kerttu Häyhän

⁷⁷ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

⁷⁸ Danielsbacka 2013, 136–137.

⁷⁹ Danielsbacka 2013, 198.

⁸⁰ Danielsbacka 2013, 202–203.

⁸¹ Hokkanen 2004, 78.

⁸² Informantti A:n haastattelu, 07.08.2023.

mukaan ihmetystä oli vankien keskuudessa kuitenkin herättänyt maatalouskoneiden puuttuminen.

Hää koitti kertoa jotakin tämmöst, että kun täällä Suomessa leikataan viel ”zirp zirp”. Se oli heile tuttu väline. – Mutta kun nää ol kaikki Ukrainasta – ja koetti näyttää sitten, että leikkuupuimurikoneella leikataan. Täällä sitten oli semmoisia pieniä tiloja. Tultiin toimeen viikatteella ja sirpillä.⁸³

Sotavankien työllä pyrittiin lähtökohtaisesti turvaamaan Suomen elintarviketuotanto.⁸⁴

Tutkimusalueella vangit tekivät kuitenkin myös omien siviiliammattiansa mukaisia töitä. Katriina Lehtinen kuvaili Tyrjän kylän vankileireiltä löytyneen eri ammattikuntiin kuuluvia vankeja: ”– Ja oli suutareita, oli semmosiakin ammattimiehiä, jotka osas sit korjata kenkiä ja ja korjasvat kyläläistenkii kenkiä.”⁸⁵ Tutkimusalueella työskennelleet vangit olivatkin haastattelutietojen mukaan suurimmalta osin työläistäustaisia tai maanviljelijöitä, mutta joukosta löytyi myös korkeammin koulutettuja. Elli muisteli kotitilallaan työskennelleen Misha-vangin olleen latinan kielen maisteri kotimaassaan Uzbekistanissa. Elli kuvaili Mishan olleen ”sivistynt mies” ja oppineen nopeasti suomen kieltä.⁸⁶

Parikkalan ja Rautjärven alueella sotavankien työtä pidettiin suuressa arvossa, sillä maatalousvaltaisina alueina ne olivat riippuvaisia arjen jatkuvuudesta lähes kaikkien työikäisten ja -kuntoisten miesten ollessa rintamalla. Toini muisteli töiden hoituneen naisten ja lasten voimin kotitilallaan ennen kuin vankeja aloitettiin sijoittamaan takaisin maatalouksiin keväällä 1942: ”Ko niiko meilläkii miu veljet ol sovassa, nii myö oltii vaa naissakil siel töis, nii ne ol hyvin tervetullut se apu.”⁸⁷ Myös Elli kertoi vangeista olleen merkittävää apua tilan arjen toimivuuden kannalta: ”Yllesä naiset ol tyytyväisii ko Suomes olis olt nälänhätä – nii tuota jos ei olis naiset tehneet ja lapset, vanhukset ja nämä sotavangit töitä, nii ois tult nälkä. Se ol sellasta aikaa.”⁸⁸ Yksityisillä tiloilla elinolosuhteet olivatkin leireihin verrattaessa usein inhimillisemmät ja kohtelu parempaa, sillä vangin työstä oli välitöntä hyötyä työnantajalle. Tästä syystä vangin työkyvystä huolehtiminen oli eduksi myös talon väelle, joka vastasi tämän muonittamisesta.⁸⁹

⁸³ Kerttu Häyhän haastattelu, 04.08.2023.

⁸⁴ Hokkanen 2004, 78.

⁸⁵ Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023.

⁸⁶ Elli Nielikäisen haastattelu, 05.08.2023.

⁸⁷ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

⁸⁸ Elli Nielikäisen haastattelu, 05.08.2023.

⁸⁹ Danielsbacka 2013, 152.

Eini Saukkonen muisteli vankien viihtyneen kotitilallaan: ” – Ne tykkäsivät olla ja tulivat ilomielellä, saivat sapuskaa – mielellää he tulivat ruokapöyvän ääreen”.⁹⁰ Yksityisiä työnantajia oli kuitenkin erikseen huomautettu, ettei vangeille ollut sopivaa antaa suuria ruoka-annoksia aikana, jolloin ”*maamme omat kansalaiset saavat supistaa jokapäiväisen leipänsä mahdollisimman vähään*”. Tästä huolimatta vankeja ravittiin yli annettujen ohjeiden sekä käytännön syistä että säälistä.⁹¹ Alpo Hyyrynen muisteli kotitilallaan työskennelleiden vankien ruokailleen määräyksistä huolimatta säännöllisesti yhdessä talon väen kanssa. ” Vaik ei ois saantakaa, nii ilman muuta ko olivat talon töis nii ol myös talon ruoka. – Ja niistä erittäin näki, jot miten mielellään ne olliit talos, pääsivät maatalon töihi, ko saivat sapuskaa.”⁹² Annoskokojen ohella Päämajan ohjeessa määrättiin, ettei vankeja olisi saanut päästää siviiliasuntoihin, vaan ruokailu tuli järjestää ulkona tai vangin omassa majoituksessa.⁹³ Haastattelutietojen mukaan vangit kuitenkin söivät tiloilla lähes poikkeuksetta yhtä aikaa talon väen kanssa, ja suurin osa näistä ruokaili saman pöydän ääressä. ”Iha syöti samassa pöyvässä. Nii yks ol semmone suursyömäri, nii – äiti ol oikee huolestunt, jot tuota ei tavalliset piiraat niiko riitä. Nii niist tehtii sit hirmu paksut sitten, jot toine sai kylläseks”, Toini kuvaili naureskellen arkea sotavankien kanssa.⁹⁴

Haastattelutietojen perusteella tiloilla työskennelleiden sotavankien majoitus järjestyi kahdella eri tavalla. Vangit majoittuivat joko ympärivuorokautisesti tiloilla, tai sitten heidät palautettiin yöksi takaisin sotavankileireille. Toini muisteli vankien yöpyneen noin puolen kilometrin päässä sijainneella leirillä ja kertoi heidän aina aamuisin kävelleen tilalle töihin. ”Ja seittemäks tulliit meille ja tuota joivat kahvit, – tai sillo se ol korviketta – söivät aamupuuron ja sit lähettii aina töihi.”⁹⁵ Tiloilla ympärivuorokauden asuva vanki puolestaan olisi Päämajan ohjeen mukaan pitänyt majoittaa siviiliväestöstä erilleen lukittuna ja hyvin vartioituna.⁹⁶ Monissa taloissa vanki kuitenkin majoitettiin ohjeiden vastaisesti samoihin tiloihin talon väen kanssa. Informantti A muisteli Nikolai-vangin yöpyneen kesällä perheen kanssa piha-aitassa: ”No nämä olivat meillä sielä, missä muutkii ihmiset asu, samoissa tiloissa. Ei niitä olt

⁹⁰ Eini Saukkosen haastattelu, 03.07.2023.

⁹¹ Danielsbacka 2016, 131; Hokkanen 2004, 77.

⁹² Alpo Hyyrysen haastattelu, 04.08.2023.

⁹³ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

⁹⁴ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

⁹⁵ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

⁹⁶ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

mitenkää rajattu –.”⁹⁷ Katriina kertoi puolestaan, ettei hänen isänsä suostunut lukitsemaan talon ruokahuoneen ovea, joka johti vangin majoitukseen: ”Isä sano, että hän ei ruppee aikuisia miehiä viemään vessaan yöllä, että että tuota karatkoo, jos haluavat – mut eihä pojilla ollut mihinkää menoa.”⁹⁸

3.3 Vankien vartiointi, liikkuminen ja vapaa-aika

Majoitukseen ja muonitukseen liittyvien seikkojen ohella Päämajan ohjeissa korostettiin vankien tarkkaa vartiointia. Viranomaistasolla pelättiin, että isäntäväen ja vangin välisen suhteen luonne hämärtyisi ja vangin asema alkaisi muistuttamaan enemmän renkiä tai talon työläistä. Päämajan ohjeissa muistutettiin työnantajia, että ” – sotavanki on vihollismaan kansalainen, joka keinoista välittämättä on joka hetki valmis toimimaan isänmaansa hyväksi ja maamme vahingoksi.”⁹⁹ Jatkuvalla vartioinnilla pyrittiinkin vahvistamaan viholliskuvaa vangeista ja estämään liian tuttavallinen suhtautuminen näihin. Autti ja Laitala huomauttavat, että vankien ohjeiden mukainen vartiointi oli usein jo käytännön syistä mahdotonta, sillä vaadittuja resursseja, kuten sopivia vartijoita tai aseita ei tiloilta löytynyt. Monissa taloissa ei myöskään ollut muiden tehtävien ohella aikaa vartioida vankeja, sillä kaikki saatavilla oleva työvoima oli käytettävä hyödyksi.¹⁰⁰

Vankeja tuli Päämajan ohjeen mukaan vartioida aseistautuneena myös näiden työskennellessä. Erotuksena tästä kuitenkin maanviljelijällä oleva yksittäinen vanki, joka sai tehdä ”viljelys- ja kotiaskareita talon välittömässä läheisyydessä, talon väestä nimetyn henkilön silmällä pidon alaisena.”¹⁰¹ Kerttu muisteli, että vankeja vartioitiin lopulta lähinnä vain näön vuoksi: ” – vartiointi tietysti oli, vaikka sitten kaikki sanovat, että turha on vahtia. Eivät mitään tehnyt, eikä missää tapauksessa kukkaan olis lähtenyt –.”¹⁰² Toini puolestaan kuvaili kotikylällään työskennelleiden vankien liikkuneen lähes poikkeuksetta vapaasti ilman vartiomiehiä. Vankeihin luotettiin, eikä heidän työntekoansaakaan tästä syystä juurikaan valvottu:

⁹⁷ Informantti A:n haastattelu, 07.08.2023.

⁹⁸ Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023.

⁹⁹ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

¹⁰⁰ Autti & Laitala 2016, 113–114.

¹⁰¹ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

¹⁰² Kerttu Häyhän haastattelu, 04.08.2023.

Ei mitenkää (vartioitu). Ne sai nii vappaast kävellä että. – Meil oli tuota – viiden kilometrin päässä metsäpalstaa, mis sitte – vangit käivät tuota halkoi tekemäs. Nii isä viel anto kultakellonsakkii sil vangille ja sano että kellö ko on neljä, nii sitte ootta kotona syömässä. Ja tuota tulliit ja toivat kellon tullessaa. Ne ol nii luotettavii ne vangit.¹⁰³

Vaikka viranomaistason suhtautuminen sotavankeihin oli tarkoin säädeltyä, joutuivat myös sotilasviranomaiset tietyissä tilanteissa tunnustamaan sääntöjen pilkun tarkan noudattamisen edellyttävän epärealistisia resursseja.¹⁰⁴ Vaikka haastatellut eivät suoraan kertoneet kohdanneensa tällaisia tilanteita, on heidän muisteluidensa perusteella mahdollista päätellä leirien sotilasviranomaisten joustaneen esimerkiksi vankien noutoon ja palauttamiseen liittyvistä määräyksistä. Tutkimusalueella vankien saattajina toimivat usein perheen lapset, mikäli talon isäntä ja vanhempi miesväki olivat rintamalla. Jatkosodan alussa 12 vuotta täyttänyt Eini kertoi noutaneensa vangit Tyrjän vankileiriltä: ”Mie ratsastin ja vanki käveli vieressä, ni mie olin niiko vangin vartija.”¹⁰⁵ Vaikka vankeja kuljettavan vartiomiehen ominaisuuksista oli yksityiskohtaisesti säädetty Päämajan ohjeessa, oli myös alle 10-vuotiaan Aimon annettu palauttaa vankeja takaisin lerille: ”Kolmekii vankii vein sinne yöks aseettomana, ko ei olt ko jousipyssy.”¹⁰⁶

Tutkimusalueella vangit viettivät myös vapaa-aikaa ilman merkittävämpää vartiointia tai rajoituksia. Huolimatta siitä, että yhteydenpito muiden työnantajien alaisuudessa työskenteleviin vankeihin oli Päämajan ohjeiden mukaan ehdottomasti kielletty, vierailivat vangit usein toistensa luona. Elli muisteli lähitalojen vankien kokoontuneen aina iltaisin kuuntelemaan perheen radiota;

Nii se Leningrad kuulu läpi aina Suomee – Iltasin tulvat aina, ko se kuoro laulo Venäjällä, nii puna-armeijan kuoro. Isä sano, jot anna hyö pojat kuunteloo, ko heilä on koti-ikävä.¹⁰⁷

Elli muisteli naureskellen, että viereisessä talossa työskennellyt vanki aikoi ehdottaa myös naapurin emännälle radion hankintaa:” – poika sano, jotta hää sannookii Elma-maatuskille, jotta – ostakoo Elma-maatuski oman ration, jot ei huoli lähtii naapuriin.”¹⁰⁸

¹⁰³ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

¹⁰⁴ Autti & Laitala 2016, 121.

¹⁰⁵ Eini Saukkosen haastattelu, 03.07.2023.

¹⁰⁶ Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023.

¹⁰⁷ Elli Nielikäisen haastattelu, 05.08.2023.

¹⁰⁸ Ibid.

Päämajan ohjeessa muistutettiin työnantajia myös siitä, että vankeja oli ”– aina ja kaikkialla pidettävä hyvässä sotilaallisessa kurissa ja järjestyksessä.”¹⁰⁹ Tutkimusalueella ohjeesta ei kuitenkaan piitattu ja vangit saivat muun muassa viihdyttää tilan väkeä musiikki- ja tanssiesityksillä. Aimo muisteli naapuruston vankien perustaneen orkesterin ja kokoontuneen perheen tupaan musisoimaan talon väen iloksi:”– meilläki kävivät yks pyhäpäivä – neljä venäläistä – ne sitte tekivät orkesterin. Meillä ol mandoliini nii yks osas soittaa. Sitte lusikat pantii seläkkäi ja kattilan kantta löivät.” Aimo kertoi talon Andrej-vangin esittäneen myös ukrainalaista kansantanssia musiikin tahtiin.¹¹⁰

Paikallisten muistoissa vankien arki poikkesi merkittävästi viranomaistasolla laadituista määräyksistä. Vapaa liikkuminen ja seurustelu niin muiden vankien kuin siviilienkin kanssa olivat lähes poikkeuksetta hyväksytyjä tekoja, eikä vankeja edes pyritty ohjeiden mukaan eristämään tilojen perheyhteisöistä. Autti ja Laitala korostavatkin, että tällaisen arjen toteutuminen vaati tiloilla asuvien ohella myös paikallisyhteisön hyväksynnän.¹¹¹ Toisin sanoen tämä edellytti siis paikallisväestön tietoista päätöstä toimia viranomaisten ohjeiden vastaisesti, vaikka rangaistuksen uhka oli todellinen. Autti ja Laitala toisaalta painottavat, ettei viranomaistasolta annettujen määräysten rikkomisella pyritty kuitenkaan muuttamaan lakeja tai vastustamaan puolustusvoimia instituutiona.¹¹²

Autti ja Laitala korostavat, että arjessa esiintynyt vastarinta pysytteli maatilojen ja kylien raameissa, joiden sisällä toimiville yksilöille valtion taso saattoi tuntua hyvinkin vieraalta.¹¹³ Tutkimusalueella paikalliset eivät toisin sanoen halunneet tai uskaltaneet asettua avoimesti viranomaistasoa vastaan, vaan pyrkivät poikkeustilan sallimissa rajoissa toimimaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Autti ja Laitala kuvailevat, että arkipäiväistä vastarintaa motivoivat usein itsekunnioituksen säilyttäminen sekä tasapainoilu ristiriitaisessa tilanteessa.¹¹⁴ Giovanni Levin *valikoivan ja rajallisen rationaalisuuden* käsitteiden avulla voidaan paikallisten käyttäytymistä luonnehtia juuri kompromissina toisaalta ylemmän tahon määräysten näennäisenä noudattamisena rangaistuksen pelossa ja toisaalta taas valintana kohdella vankeja yksilön ja yhteisön identiteetille luontaisen ihmiskäsityksen mukaisesti.

¹⁰⁹ Eskola 2017: liite 2; Päämaja: Ohjeet työnantajalle annettujen vankien vartioinnista, käsittelystä huollosta ja työvoimakorvauksesta, Jussi Sippolan henkilökohtainen arkisto.

¹¹⁰ Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023.

¹¹¹ Autti & Laitala 2016, 117.

¹¹² Autti & Laitala 2016, 118, 127.

¹¹³ Autti & Laitala 2016, 118.

¹¹⁴ Autti & Laitala 2016, 128.

Yhtäältä tutkimusalueella ilmeni myös selkeästi tietoista sääntöjen noudattamatta jättämistä, kuten kieltäytymistä lukita vangit öisin omaan majoitukseensa. Autti ja Laitala korostavatkin, että perheyhteisöissä sääntöjen noudattamatta jättäminen tapahtui turvallisen yleisön nähden, joille vastarinta voitiin ilmaista näkyvämmiin ilman rangaistuksen pelkoa.¹¹⁵ Lopuksi onkin mielekästä pohtia, miksi neuvostosotavankeja kohdeltiin Päämajan ohjeiden vastaisesti, vaikka siitä olisi asetusten mukaan voinut seurata jopa useiden vuosien vankeustuomio.

¹¹⁵ Autti & Laitala 2016, 128.

4 Sotavangit paikallisten silmin

4.1 Vankeihin liittyvät ihmis- ja viholliskuvat

Viholliskuvan katsotaan koostuvan valtaa pitävän, usein poliittisen tai uskonnollisen ryhmän levittämästä mielikuvasta, jossa jokin toinen ryhmä uhkaa olemassaolollaan kollektiivisesti tämän jäsenten turvallisuutta ja perusarvoja. Heikki Luostarinen kuitenkin korostaa, ettei viholliskuva muodostu ainoastaan toista ryhmää kohtaan tunnetusta inhosta tai antipatiasta, vaan sen täytyy näiden ohella myös todellisesti uhata ryhmän olemassaoloa väkivallalla ja tuholla. Viholliskuvan legitimoimiseksi valtaapitävällä ryhmällä täytyy olla myös keinoja saada sen jäsenet uskomaan viholliskuvaan, sekä luomaan sen värittämiä, uskottavia uhkakuvia tulevaisuudesta.¹¹⁶

Suomalaisen sotapropagandan viljelemä viholliskuva, ”ryssäviha”, periytyi eräiden teorioiden mukaan 1800-luvun taitteen sortovuosista ja joissain tapauksissa jopa ajalta ennen Suomen autonomiaa. Viholliskuva vakiintui kuitenkin viimeistään sisällissodan myötä vuosina 1918–1919 ja perustui alun perin valkoisten ajatukseen sodan todellisesta luonteesta taisteluna Venäjän vallan alta vapautumiseksi.¹¹⁷ Samalla haluttiin luoda kuva Venäjästä kaiken pahan lähteenä ja sodan todellisena syyllisenä, joka oli ”*tartuttanut bolševismin taudin*” suomalaisen työväkeen.¹¹⁸ Sota-ajalle tultaessa venäläisviha olikin vakiintunut muuten vielä kovinkin kahtia jakautunutta kansaa yhdistäväksi tekijäksi. Sotapropaganda keskittyi tästä syystä kuvaamaan venäläisen olevan ominaisuuksiltaan suomalaisen täydellinen vastakohta. Venäläistä vihollista kuvailtiin julmaksi, likaiseksi ja rinnastettiin usein eläimiin. Propagandassa välitettiin myös vahvaa kuvaa venäläisistä sivistymättöminä, siveettöminä ja vailla omaa ajattelukykyä, ja siksi olevan täysin kommunistisen hallinnon johdateltavissa.¹¹⁹

Kaukana rintamasta sijaitsevilla tiloilla sota saattoi tuntua ensimmäisenä sotavuotena vielä hyvinkin etäiseltä ja mielikuvat vihollisesta perustua lähes täysin sotapropagandan välityksellä saatuihin tietoihin. Autin ja Laitalan mukaan poikkeustilanne konkretisoituikin monille vasta neuvostovankien saavuttua tiloille.¹²⁰ Tutkimusalueellani tilanne oli kuitenkin

¹¹⁶ Luostarinen 1989, 125.

¹¹⁷ Luostarinen 1989, 128–129.

¹¹⁸ Eskola 2017, 65.

¹¹⁹ Kirves 2008, 44–45.

¹²⁰ Autti & Laitala 2016, 118.

toinen. Parikkalan ja Rautjärven asukkaista merkittävä osa oli joutunut jo talvisodassa jättämään kotinsa ja päätyneet evakkoina elämään muiden ihmisten anteliaisuuden ja avuliaisuuden varassa. Monet heistä myös menettivät kotinsa ja viljelysalueensa rauhanehtojen mukaisissa alueluovutuksissa sodan jälkeen. Evakot kohtasivat matkansa aikana usein viholliskuvien värittämiä ennakkoluuloja ja saivat osakseen epäasiallista kohtelua. Eskola kuvailee, kuinka Suomessa suureksi paisunut venäläisvastaisuus kulminoitui jopa Karjalasta paenneiden evakkojen ”ryssittelyyn”, sillä vähääkään venäläiseen kulttuuriin viittaavat asiat, kuten murre ja käytöstavat leimattiin nopeasti venäläiseksi.¹²¹ Palatessaan takaisin Karjalaan monet joutuivat todistamaan tilojensa totaalisesti tuhoutuneen puna-armeijan käsissä. Katriina muisteli, kuinka hän palasi perheensä kanssa takaisin tuhoutuneelle kotitalalleen hyökkäysvaiheen jälkeen:

No se poltettiin, Venäjä poltti sen. Siellä yläkerrassa oli silloin vielä välirauhan, taikka silloin jatkosodan alkaessa, niin oli Suomen rajavartiosto. – Venäjä oli tietonen siitä, niin ensimmäiseksi – lentokoneista fosforikuulilla sytytti palamaan. Ja siinä män kaikki. Meille ei jääny ku ne vaatteet päälle mitä oli.¹²²

”Minä en rakasta sitä maata, joka on Suomelle tuottanut noin paljon tuskaa ja vaivaa.”¹²³ Haastatteluissa välittyi vielä vuosikymmeniäkin sodan jälkeen vahva viholliskuva Venäjältä ja Neuvostoliitosta. Miksi sitten puna-armeijassa taistelleita neuvostovankeja kohdeltiin kuitenkin hyvin ja miten heistä tuli vihollisien sijaan jopa osa paikallisten perheyhteisöjä? Autti ja Laitala kiteyttävät analyysinsä sotavankien kohtelun syistä seuraavasti: ”Maatilalle tullessaan vihollinen sai kasvot ja inhimillistyi tutustumisen kautta yksilöksi.”¹²⁴ Tutkimusalueelle sijoitetut vangit eivät toisin sanoen tiloilla työskennellessään enää edustaneet perivihollisena pidettyä valtiota, vaan heidät nähtiin suuremman poliittisen pelin nappuloina, jotka olivat suomalaisten tapaan joutuneet jättämään perheensä ja kotinsa. Informantti A totesikin, että neuvostosotilaiden vihollisuus päättyi, kun he olivat jääneet vangiksi:

No eihän ne enää vihollisia olleet sen jälkeen, kun ne ol vankina kerra, niin, niin siihenhän se loppui sitten se. – Siihen ast hyö ol olleet tietysti vihollisia siellä ne niin kauan, ku Neuvostoliiton armeijassa olivat, mutta täytyy sanna, jotta heilläki ol varmast vähä sellainen hiljaine pakko olla ja taistella siellä, kun kerran niin sinne joutuneet, neuvostoarmeijaan.¹²⁵

¹²¹ Eskola 2017, 64.

¹²² Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023.

¹²³ Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023.

¹²⁴ Autti & Laitala 2016, 129.

¹²⁵ Informantti A:n haastattelu, 07.08.2023.

Nälkiintyneinä tiloille saapuneet vangit eivät myöskään muistuttaneet propagandan viljelemää kuvaa vihollisesta. ”Kaikki oli hyvin, iha tavallissii ihmisii”, Toini muisteli.¹²⁶ Haastatteluissa korostuikin pelon ja vihan sijaan sääli vankeja kohtaan: ”Ei heis olt mittää pelättävää”, Aimo totesi yksiselitteisesti.¹²⁷ Sodan syyllisten sijaan, vangit olivat tiloilla sodan uhreja. ”Eihä tää sota ole siun syytäis”, Aimo muisteli setänsä todenneen tilalle sijoitetulle Andrej-vangille, kun tämä ei sotavankina kokenut voivansa istua perheen kanssa samaan ruokapöytään.¹²⁸ Autti ja Laitala raportoivat, että Pohjois-Pohjanmaalle pakkotyöhön sijoitetut vangit olivat useimmiten nuoria miehiä ja muistuttivat talon väkeä perheen rintamalle lähetetyistä miehistä.¹²⁹ Myös Parikkalassa ja Rautjärvellä vankeihin osattiin samaistua ja haastatteluissa hyvää kohtelua perusteltiinkin toiveella siitä, että omia läheisiä olisi kohdeltu samoin, mikäli nämä olisivat jääneet vangiksi: ”Niinhä miun äitkii sano, että sen takia hää just halus pyykit pestä ja kaikki ko ajattelee, että jos ne omat veljet ois siellä.”¹³⁰

Vaikka puna-armeijan riveissä taisteli sotilaita, joiden etninen tausta vaihteli merkittävästi, viitattiin heihin haastatteluissa lähes poikkeuksetta ensin venäläisinä. Muisteluissa tutkimusalueen neuvostovankien keskuudesta erottuivat kuitenkin selvästi Suomen sukuiset itä-karjalaiset, inkeriläiset ja suomea oppineet vangit, joita kohdeltiin lopulta jopa enemmän suomalaisina kuin neuvostoliittolaisina. Muun muassa Elli kuvaili kotitilallaan työskennelleen Link-vangin muistuttaneen ”kaikin puolin” suomalaista: ”Se osas suomii, hää sano, jot hää on mustan mullan seutuivilta. – Sehä ol niiko meijä meikäläinen, suomalainen.”¹³¹ Informantti A kertoi perheen tilalla työskennelleen Nikolai-vangin puhuneen myös suomea ja muisteli tämän kyselleen talon emännältä lupaa palata sodan päätyttyä takaisin. Hän kertoi Nikolain myöhemmin värväytyneen muutamien muiden tutkimusalueella työskennelleiden vankien tapaan niin sanottuun heimopataljoonaan:

Ja no sit, ko alkoivat näitä heimopataljoonaa koota – siellähähä oli ussiimmassa talossa näitä niin sanottuja heimoveljiä. – Kyselivät, että ketkä haluaa niistä Suomen puolelta taistelemaa ja sinne heimopataljoonaa Neuvostoliitto vastaa taistelemaan. Ja Nikolai – oli sellaine, joka halus männä.¹³²

¹²⁶ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

¹²⁷ Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023.

¹²⁸ Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023.

¹²⁹ Autti & Laitala 2016, 116.

¹³⁰ Informantti Toini Immosen haastattelun yhteydessä, 25.11.2023.

¹³¹ Elli Nielikäisen haastattelu, 05.08.2023.

¹³² Informantti A:n haastattelu, 07.08.2023.

Haastatellut muistelivat, että värväytyneet vangit toivoivat saavansa jäädä Suomeen, mikäli selviäisivät sodasta hengissä.

4.2 Suhteet vankien ja paikallisten välillä

Talvisodan tappioiden ja aluemenetyksien myötä monet suomalaiset kokivat jatkosodan oikeutettuna revanssina.¹³³ Mielialat kuitenkin muuttuivat, kun muutaman viikon mittaiseksi kuvailtu kesäsota ei päättynytäkään ja sotatoimet ulotettiin vanhan rajan yli. Jenni Kirves korostaa, että monet eivät sotapropagandasta huolimatta hyväksyneet Suur-Suomi-ajatusta, taikka Itä-Karjalan valloitusta heimoaatteen varjolla.¹³⁴ Jo sodan ensimmäisenä syksynä oli havaittavissa selviä merkkejä sotaväsmyksestä niin kotirintamalla kuin etulinjassakin. Erityistä ärsytystä rintamamiehissä aiheuttivat tiedot neuvostosotavankien olosuhteista ja kohtelusta maataloilla. Monet kritisoivat vankien nauttivan inhimillistä kohtelua suomalaisperheiden luona, samaan aikaan kun elinolosuhteet rintamalla kurjistuivat entisestään. Tiloilla majoittuvia vankeja vakiintuikin kuvaamaan pilkkatermi *kotiryssä*.*¹³⁵

Keskustelu vankien kohtelusta virisi rintamamiesten ohella sekä maan politiikan että sodan johdossa. Monet vastustivat avoimesti vankien sijoittamista maataloille, sillä sen pelättiin rikkovan propagandan luomaa viholliskuvaa ja johtavan pahimmillaan sodan oikeutuksen kyseenalaistamiseen.¹³⁶ Muun muassa I. armeijakunnan komentaja E. Mäkinen raportoi Päämajaan lokakuussa 1941, että rintamalla kasvaneeseen tyytymättömyyteen tulisi vastata jyrkillä muutoksilla vankien käsittelyyn ja käyttöön liittyen. Hän korosti, että vankeja tulisi käyttää vain suuremmissa ryhmissä, sekä tehostaa näiden vartiointia. Kielto seurustella sotavangin kanssa tuli olla ehdottoman tiukka, ja vangit olisi pitänyt eristää täysin siviiliväestöstä. Näillä toimilla sotavankien epäinhimillistäminen olisi ollut myös siviiliväestölle helpompaa.¹³⁷ Autti ja Laitala toteavat, että maataloilla tiukkojen määräyksien noudattaminen tuntui kuitenkin paikallisista usein vieraalta, eikä armeijan hierarkkisten toimintatapojen katsottu millään tavoin kuuluvan maaseudun kulttuuriin.¹³⁸

¹³³ Kirves 2008, 38.

¹³⁴ Kirves 2008, 35–36.

¹³⁵ Danielsbacka 2013, 143; Kerttu Häyhän haastattelu, 04.08.2023. *Termillä viitataan suomalaisen poliittisen historian tutkimuksessa myös KGB:n tiedonantajiin.

¹³⁶ Danielsbacka 2013, 143–144.

¹³⁷ Danielsbacka 2013, 147.

¹³⁸ Autti & Laitala 2016, 118.

Vaikka Päämajan ohjeiden vastainen vankien kohtelu ei ilmiönä itsessään ollut vain omalle tutkimusalueelleni ominainen, liitettiin se haastatteluissa vahvasti osaksi karjalaista tapakulttuuria. Katriina muisteli kotitilallaan työskennelleiden vankien muistuttaneenkin enemmän talon vieraita kuin vankeja;

No meil pidettii niinko Karjalassa yleensä vierasta kohdellaan kuule ko kuningasta, oli se kuka hyvänsä. Ensimmäisenä ne syötettiin pöyvässä ku tulivat työmaaltakin, niin ne oli niinku vieraat, söivät ensin—. ¹³⁹

Muistitietoaineistoa lähestyessä onkin huomioitava, että muistaminen on aina kytköksissä muistelijan omaan identiteettiin, sekä tätä ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen. Ulla-Maija Peltonen korostaa, että muistaminen ja muistojen tulkinta on käytännössä sidoksissa nykyhetkessä käytävään vuoropuheluun poliittisten, kulttuurillisten ja henkilökohtaisten arvojen välillä. Ihmisen muistin voidaan tulkita siis olevan vuorovaikutuksessa yksilöllisten kokemusten ja yhteisön kokemusten muokkaaman, kollektiivisen muistin kanssa. ¹⁴⁰

Karjalaisille tyypillinen tapakulttuuri ei kuitenkaan ole ainoa selittävä tekijä vankien ja siviilien suhteiden taustalla. Haastatteluissa ilmeni useaan otteeseen, että vankeihin todella luotettiin tiloilla. Tämä konkretisoitui esimerkiksi silloin, kun vangit lähetettiin ilman valvontaa talon lasten kanssa töihin pihapiirin ulkopuolelle. Haastatellut kertoivatkin, etteivät itse lapsina pelänneet liikkua vankien kanssa vaan kokivat, että heistä oli ennemminkin turvaa. Toini muisteli, että halusi perheen vangin lähtevän hänen mukaansa vartiomieheksi, sillä kylällä liikkui huhuja vaarallisista desanteista:

Meilkii lehmät ol siellä salolla ja – ainaha ne lehdet kirjotti, jot miten siel desanttiloi ol ja mite ne tekkiit pahojaa siellä. Mie ain välist sanoin sil mei vangil, et lähe mukkaa, jot minnuu pelottaa lähtee sin salol yksi. Nii lähe vartiomieheks. ¹⁴¹

Haastatteluissa korostuivatkin lapsina sota-ajan kokeneiden informanttien positiiviset mielikuvat vangeista. Haastatellut muistelivat vankien usein puhuneen omista perheistään ja kaipaus välittyi näiden suhteissa tiloilla asuviin lapsiin:” – nii kyllähän ne leikitteli aina lapsien kanssa.”¹⁴² Aimo kertoi, kuinka hänen kotitilallaan työskennellyt Andrej-vanki oli pitänyt perheen nuorta Liisa-tytärtä kuin omana lapsenaan. ”Tanssi Liisi, tanssi!”, Aimo

¹³⁹ Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023.

¹⁴⁰ Fingerroos & Peltonen 2006, 7–8.

¹⁴¹ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

¹⁴² Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023.

muisteli Andrejn kannustaneen pikkusiskoa.¹⁴³ Haastatellut muistelivat vankien myös opettaneen heille erilaisia venäjänkielisiä sanoja ja lauluja. Eini Saukkonen kuvaili, kuinka hän vielä vuosikymmenienkin jälkeen muisti vangin opetukset: ”Äiti on maatuska, leipä on leipuska, tievutskan on tyttö, putoi on huono, harasho on hyvä.” Kielen opetus oli kuitenkin loppunut lyhyeen, kun vanki oli opettanut alle 15-vuotiaalle tytölle sopimattomia sanoja. ”Siihe loppuvat Einin venäjän kieliin tunnit”, Eini totesi naureskellen.¹⁴⁴

Sotavankien huhutut elinolosuhteet aloittivat rintamalla keskustelun myös suomalaisnaisten sopimattomista suhteista neuvostovankien kanssa. Mielipiteet saivat nopeasti sisällissodan aikana levitetyn propagandan mukaisia piirteitä, ja ”ryssämorsiamet” leimattiin jälleen Suomen vihollisiksi.¹⁴⁵ Naisten intiimejä suhteita neuvostovankeihin pidettiin huomattavasti tuomittavampina kuin lämpimiä suhteita saksalaisiin sotilaisiin.¹⁴⁶ Rintamalta kulkeutui jopa huhuja suomalaisten sotilaiden aikeista ampua antautuvat neuvostosotilaat ennen kuin nämä ehtisivät nostaa kätensä ylös antautumisen merkiksi.¹⁴⁷ Myös kotirintamalla aihe herätti aktiivista keskustelua lehtien yleisönosastoilla ja jopa pääkirjoituksissa. Näissä tuomittiin ”iivanoihiin” langenneiden naisten häpäisseen kotimaansa ja täten menettäneen oikeutensa suomalaisuuteen.¹⁴⁸

”Sie elä uskokkaan, jotta suomen tytöt ruppee teijän naamoja nuolemaan”, informantti C kuvaili erään talon isännän tokaiseen, kun tilalla työskennellyt nuori sotavanki oli leikkimielisesti käskenyt talon tytärtä nuolemaan tämän kiusaksi levittämää voita vangin naamalta.¹⁴⁹ Haastatteluissa ilmenikin, että tutkimusalueella esiintyi suomalaisnaisten ja neuvostovankien intiimejä suhteita ja näistä oli lopulta syntynyt myös lapsia. Rintamamiesten pelkoihin oli siis jonkinasteista syytä, mutta tällaiset suhteet olivat huomattavasti harvinaisempia kuin rintamalla liikkuneet huhut antoivat ymmärtää.¹⁵⁰ Tutkimusalueella suhteita pidettiin kuitenkin melko luonnollisina ilmiöinä. Katriina kuvaili erään paikallisen

¹⁴³ Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023.

¹⁴⁴ Eini Saukkosen haastattelu, 03.07.2023.

¹⁴⁵ Wilms 2010, 25.

¹⁴⁶ Danielsbacka 2013, 147–148; Wilms 2010, 22.

¹⁴⁷ Danielsbacka 2013, 148.

¹⁴⁸ Wilms 2010, 21,23.

¹⁴⁹ Informantti C:n haastattelu, 03.07.2023.

¹⁵⁰ Danielsbacka 2013, 147–148.

tytön ja vangin suhdetta: ”Tämä – tyttö rakastui siihen, kun se oli kommi – ja nuori ja sattumalta oli hänelle sopiva tyttö siinä. Ja ne rakastu, nii ei sille voinut mittää.”¹⁵¹

Sotavankien kanssa seurustelleiden naisten ohella myös suhteista syntyneet lapset saivat usein osakseen syrjintää ja haukkumanimiä. Nora Wilmsin mukaan negatiivinen suhtautuminen oli huomattavasti yleisempää, mikäli vankien lapset erottuivat ulkonäkönsä puolesta suomalaisista lapsista.¹⁵² Haastattelutietojen perusteella sotavankien lapsiin suhtauduttiin tutkimusalueella kuitenkin neutraalimmin. Haastatellut muistelivat, että Parikkalassa ja Rautjärvellä sotavankien lapset kasvatettiin usein osana äitiensä perheitä, eivätkä he juurikaan kohdanneet epäasiallista kohtelua elämänsä aikana. Useassa haastattelussa annettiin ymmärtää kyläläisten tienneen lasten todellisen syntyperän, mutta aiheesta kuitenkin vaiettiin: ”Kaikkihan tämän ties, ei se mikkää salaisuus olt” eräässä haastattelussa todettiin. Informantti B muisteli, ettei naisia kuitenkaan moitittu näiden suhteista vankeihin: ”Ei sodan jälkeenkää olt mittää erityisempää.”¹⁵³

Autti ja Laitala korostavat, että vankien kohtelua mautiloilla motivoi tutustumisen kautta vääjäämättä talon väen ja vangin välille syntynyt ystävyysuhde.¹⁵⁴ Haastatellut olivat yksimielisiä siitä, ettei tilalle lähetetty vanki ollut viranomaistason määrittelemä vihollinen, eikä tämä läsnäolollaan uhannut millään tavoin ympäristön turvallisuutta. ”Ei oo negatiivisii mittään (muistikuvia)”, Toini totesi muistellessaan arkea vankien kanssa.¹⁵⁵ Monelle perheelle vangin palauttaminen takaisin Neuvostoliittoon aiheuttikin suuria tunteita, sillä osattiin arvata, millainen kohtalo heitä odotti kotimaassaan:

Se tiettiin, että on pakko – sehä olisi sitten ollut suomalaisten vastuulla ja suomalaiset joutuneet sitten edesvastuuseen siitä, että päästettiin karkaamaan, kun he haluaa omansa takaisin.¹⁵⁶

Alpo Hyyrynen muisteli neuvostovankien reaktioita näiden saatua tiedon sodan päättymisestä: ” – Jotenkii se jäi mieleen kun – tajusivat nää vangit, jotta heil tulloo käymään huonosti ko männööt takasii. Kun tuota vangiksi ei saant antautuup.”¹⁵⁷

¹⁵¹ Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023.

¹⁵² Wilms 2010, 39–40.

¹⁵³ Informantti B:n haastattelu, 08.09.2023.

¹⁵⁴ Autti & Laitala 2016, 127.

¹⁵⁵ Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023.

¹⁵⁶ Kerttu Häyhän haastattelu, 04.08.2023.

¹⁵⁷ Alpo Hyyrysen haastattelu, 04.08.2023.

Haastatteluissa ilmeni, että monien vankien uskottiin kohdanneen loppunsa joko jo palautuksien yhteydessä tai myöhemmin vankileireillä. Pauli Peukkari kertoi kuulleensa huhuja, että vankeja olisi karannut kuljetuksien yhteydessä, suomalaissotilaiden vain näennäisesti yritettyä estää näitä. Karanneiden joukossa oli ollut myös hänen kotitilallaan työskennellyt, heimopataljoonaan värväytynyt Aleksanteri-vanki, joka myöhemmin vieraili Ruotsin kansalaisena Parikkalassa.¹⁵⁸

Vangit tekivät moniin tutkimusalueen asukkaisiin lähtemättömän vaikutuksen, ja palautuksien koittaessa useat vaihtoivatkin osoitetietojaan yhteydenpitoa varten. Vaikka monet yhteydenottoyritykset jäivät vastaamattomiksi, onnistuivat muutamat informantit tavoittamaan pakkotyövoimaksi tilalleen sijoitetun sotavangin sodan jälkeen. Antti-vangin kirjeestä työnantajansa perheelle ilmenee, että hän muisteli lämmöllä Parikkalassa viettämänsä aikaa.¹⁵⁹ Yhteydenpito Anttiin jatkuikin vielä vuosikymmeniä ensimmäisen kirjeen saavuttua Parikkalaan vuonna 1952.

¹⁵⁸ Pauli Peukkarin haastattelu, 07.09.2023.

¹⁵⁹ Liite 5; Kirjeenvaihtoa sotavangin kanssa.

5 Johtopäätökset

Sotavangit ovat työvoimana tärkeä resurssi sotaa käyvälle valtiolle ja tästä syystä vangitsijamaan työvoimantarve linkittyy konkreettisesti vankien elinolosuhteisiin ja selviytymismahdollisuuksiin. Suomalaiset ottivat jatkosodan aikana eri lähteiden mukaan jopa 70 000 neuvostosotavankia, joista muodostui elintärkeä vastaus maata vaivanneeseen elintarvike- ja työvoimapulaan. Suomeen perustettiin jatkosodan aikana yli 30 sotavankileiriä, jotta pakkotyövoimalla saatiin paikattua suomen armeijan laajan mobilisaation muodostamaa kriittistä työvoimapulaa. Odotettua suuremmasta vankimäärästä koituvia henkilöstö ja elintarvikeresursseja pyrittiin paikkaamaan sijoittamalla vankeja valtion työmaiden ja tehtaiden ohella myös yksityisille maatiloille.

Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella nykyisten rajapitäjien, Parikkalan ja Rautjärven alueelle sijoitettujen vankien asemaa osana kyläyhteisöjä. Itse kerätyn haastattelu- ja muun kerronta-aineiston avulla pyrin selvittämään, miten sotavankeihin tiloilla suhtauduttiin ja miten heitä kohdeltiin. Muistitietoaineistoon pohjautuvan mikrohistoriallisen tutkimuksen kannalta olennaista oli myös selvittää, miten vankien arki pienillä maatalousvaltaisilla paikkakunnilla erosi viranomaistason laatimista ohjeista ja määräyksistä. Tutkielman tarkoituksena ei siis ollut tuottaa faktatietoon perustuvaa statistista yleiskuvausta sotavankien elinolosuhteista Parikkalassa ja Rautjärvellä, vaan tarjota paikallisten muistoihin perustuva kuvaus sotavankien arjesta. Vaikka muistitiedon akateemista lähdearvoa on kyseenalaistettu, voidaan tässä tutkielmassa hyödynnettyä kerronta-aineistoa pitää luotettavana, sillä muistelijat ovat kertoneet omakohtaisista kokemuksistaan ja tutkimuksen kysymyksiin löytyi useampia yhtäpitäviä muistitietoja.

Tutkittaessa sotavankien kohtelua Suomessa, on olennaista liittää aihe myös kansainväliseen kontekstiin. Sotavankien kohtelun tuli lähtökohtaisesti perustua kansainvälisiin oikeuslähteisiin, joista aikarajauksen kannalta olennaisimmat olivat Haagin IV yleissopimus vuodelta 1907, sekä Geneven sopimus vuodelta 1929. Vaikka Suomi oli ratifioinut 1920-luvulla Haagin IV yleissopimuksen, sekä allekirjoittanut Geneven sopimuksen, muodostui näiden oikeudellinen sitovuus monitulkintaiseksi kysymykseksi. Sodan johdossa tulkittiin vastavuoroisuusperiaatteeseen vedoten, etteivät sopimukset velvoittaneet Suomea, sillä Neuvostoliiton ei katsottu olleen sopimuksien osapuolena, eikä vihollisvaltio ollut lupauksistaan huolimatta myöskään kohdellut sotavankeja sopimuksien hengessä. Tästä

huolimatta todettiin Suomen olleen moraalisesti velvollinen noudattamaan sopimuksia sovituilta osin, ja sotavankien kohteluun liittyvissä viranomaistason ohjeissa pyrittiinkin ainakin näennäisesti takamaan vangeille inhimillinen kohtelu.

Sotavankien kohteluun liittyvät kansalliset ohjeet ja määräykset perustuivat presidentti Rytin allekirjoittamiin asetuksiin, ja tästä syystä niiden rikkominen oli lain mukaan rangaistava teko. Vaikka vankeja tuli viranomaistason ohjeiden mukaisesti kohdella inhimillisesti, velvoitettiin yksityisiä työnantajia eristämään vangit muusta siviiliväestöstä ja järjestämään näille jatkuva aseistettu vartiointi. Kotijoukkojen Esikunnan välittämässä Päämajan ohjeessa pyrittiinkin vahvistamaan suomalaisen sotapropagandan mukaista viholliskuvaa neuvostovangeista, sillä pelättiin, että isäntäväen ja vangin välille muodostuva ystävällismielinen suhde vaikuttaisi negatiivisesti sotamoraaliin ja mielialoihin niin kotirintamalla kuin etulinjassakin.

Sotavankileirien olosuhteet ja vankien suuri määrä mahdollistivat vankien epäinhimillistämisen yksilöiden sijaan joukoksi vihollisia. Tutkimukseen osallistuneet informantit kuvailivatkin, että Parikkalan ja Rautjärven alueilla sijainneilla työmaa- ja alaleireillä vangit kärsivät jatkuvasta elintarvikepulasta, sekä majoitustilojen puutteista. Puolustusvoimien henkilöstöstä ja reserviläisistä koostunut leirien henkilöstö ylläpiti tiukkaa kuria ja heidän kerrottiin jopa mielivaltaisesti kohdistaneen vankeihin väkivaltaa. Tutkimusalueen tiloilla sotavankien kohtelu kuitenkin poikkesi merkittävästi leiriolosuhteista sekä viranomaistason määräyksistä. Maatiloille nälkiintyneinä saapuneet vangit eivät muistuttaneet paikallisia sotapropagandan välittämästä viholliskuvasta, eikä näiden katsottu millään tavoin uhkaavan ympäristönsä turvallisuutta. Huolimatta rangaistuksien todellisesta uhasta, vankeja ravittiin yli annettujen ohjeiden, eikä heidän työntekoansaakaan juurikaan valvottu. Vangit elivät tiloilla hyvinkin vapaasti ja he pitivät aktiivisesti yhteyttä alueen siviilien ohella myös muihin neuvostovankeihin.

Työn lomassa paikallisten ja vankien välille syntyi jäävää ystävyyssuhteita. Tilan lapset muistuttivat vankeja usein heidän omista perheistään, ja kaipuu kotimaahan välittyi vahvasti vankien ja lapsena sota-ajan kokeneiden informanttien keskinäisissä suhteissa. Vankien hyvää kohtelua ja ystävällismielisiä suhteita kuitenkin kritisoiitiin äänekkäästi niin etulinjassa kuin kotirintamallaakin. Erityisen kiihkeää keskustelua aiheuttivat huhut intiimeistä suhteista suomalaisnaisten ja neuvostovankien välillä, ja niitä puitiin jopa lehtien pääkirjoituksissa.

Paikallistasolla seurustelusuhteiden katsottiin olevan kuitenkin luonnollisia, eivätkä muistelijat kokeneet vankien kanssa seurustelleiden naisten taikka suhteista syntyneiden lasten juurikaan kohdanneen epäasiallista kohtelua sodan päätyttyä.

Vaikka viranomaistason määräysten rikkominen ja neuvostovankien inhimillinen kohtelu ei ollut vain omalle tutkimusalueelleni ominainen ilmiö, liitettiin se haastatteluissa vahvasti karjalaiseen kulttuuriin ja ihmiskuvaan. Tämä avaakin mielenkiintoisen näkökulman kohtelun taustalla vaikuttavien syiden analysointiin. Huolimatta evakkokokemuksista, sekä sodasta johtuneista aluemenetyksistä, paikalliset näkivät vangiksi antautuneet vihollisvaltion sotilaat yhtä lailla sodan uhreina kuin omat rintamalla taistelevat läheisensä. Sodan syyllisten sijaan tiloille saapuikin inhimilliseksi koettua elintärkeää työvoimaa, joka mahdollisti arjen jatkuvuuden sotatilasta huolimatta.

Haastattelutiedot tarjosivat tutkielmalle ainutlaatuisen ja erityisesti paikallishistorian kannalta merkittävän näkökulman sota-ajan arjen kokemushistoriaan. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin mielenkiintoista yhdistää psykologisia ja historiallisia tutkimusmenetelmiä, joiden avulla olisi mahdollista laajemmin kartoittaa ja alueellisesti vertailla suomalaissiviilien suhtautumista neuvostosotavankeihin. Tutkimusta olisi tästä näkökulmasta mielekästä laajentaa myös kansainväliseen kontekstiin.

Lähteet

Arkistolähteet

Eduskunnan arkisto, (EA) Helsinki.

Asetus 397/1942, 13.05.1942

Asetus 370/1943, 30.04.1943

Asetus 97/1943, 29.01.1943

Haastatteluaineisto

Aimo Heinosen haastattelu, 03.07.2023. Haastattelija Liisa Kalliokoski. Liisa Kalliokosken henkilökohtainen arkisto.

Alpo Hyyrysen haastattelu, 04.08.2023. Tekijän hallussa.

Eini Saukkosen haastattelu, 03.07.2023. Haastattelija Liisa Kalliokoski. Liisa Kalliokosken henkilökohtainen arkisto.

Elli Nielikäisen haastattelu, 05.08.2023. Tekijän hallussa.

Informantti A:n haastattelu, 07.08.2023. Tekijän hallussa.

Informantti B:n haastattelu, 08.09.2023. Tekijän hallussa.

Informantti C:n haastattelu, 03.07.2023. Haastattelija Liisa Kalliokoski. Liisa Kalliokosken henkilökohtainen arkisto.

Katriina Lehtisen haastattelu, 07.09.2023. Tekijän hallussa.

Kerttu Häyhän haastattelu, 04.08.2023. Tekijän hallussa.

Kyösti Kähkösen haastattelu, 07.08.2023. Tekijän hallussa.

Pauli Peukkarin haastattelu, 07.09.2023. Tekijän hallussa.

Toini Immosen haastattelu, 25.11.2023. Tekijän hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

Autti, Outi ja Marjo Laitala, ”Vihollinen Saa Kasvot: Neuvostosotavangit Suomalaisilla Maatiloilla” *Hiljainen vastarinta*. toim. Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola. Tampere: Tampere University Press, 2019. 109–130.

Danielsbacka, Mirkka. *Vankien Vartijat: Ihmislajin Psykologia, Neuvostosotavangit Ja Suomi 1941–1944*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2013.

Danielsbacka, Mirkka. *Sotavankikohtalot: neuvostosotavangit Suomessa 1941–1944*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2016.

- Eskola, Katariina. *Neuvostosotavangit Suomalaisten Muistoissa*. Historian pro gradu -tutkielma, Tampere: Tampereen yliopisto, 2017.
- Fingerroos, Outi ja Ulla-Maija Peltonen. ”Muistitieto ja tutkimus”. *Muistitietotutkimus; Metodologisia kysymyksiä*. toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heinonen ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 2006. 7–24.
- Fingerroos, Outi ja Riina Haanpää. ”Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä”. *Muistitietotutkimus; Metodologisia kysymyksiä*. toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heinonen ja Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 2006. 25–48.
- Hallikainen, Janne. ”Kurinpito ja mielivalta”. *Vihollisen armoilla; Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948*. toim. Heikki Roiko-Jokela ja Juha Kujansuu. Jyväskylä: Minerva, 2004. 87–144
- Hanski, Raija. *Behandlingen av krigsfångar under vinter- och fortsättningskriget: en folkrättslig studie*. Kansainvälisen oikeuden pro gradu -tutkielma. Turku: Åbo Akademi, 1990.
- Hokkanen, Petri. ”Sotavankien käyttö maataloustyövoimana: Esimerkkinä Pohjois-Savo*^o”. *Vihollisen armoilla; Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948*. toim. Heikki Roiko-Jokela ja Juha Kujansuu. Jyväskylä: Minerva, 2004, 67–86.
- Juvonen, Jaana. *Parikkalan Historia*. Jyväskylä: Gummerus, 1996.
- Kirves, Jenni. ””Päivittäinen myrkkyyannoksemme” – Sensuuria ja propagandaa jatkosodassa”. *Ruma Sota: Talvi- Ja Jatkosodan Vaiettu Historia*. toim. Sari Näre ja Jenni Kirves. Helsinki: Johnny Kniga, 2008, 13–62.
- Levi, Giovanni. *Aineeton Perintö: Manaajapappi Ja Talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*. Suomeksi kääntänyt Matti Peltonen. Helsinki: Tutkijaliitto, 1992.
- Luostarinen, Heikki. "Finnish Russophobia: The Story of an Enemy Image." *Journal of Peace Research*. 26/1989, 123–137. < <https://doi.org/10.1177/0022343389026002002>>
- Magnusson, Sigurður Gylfi, and Istvan M Szijarto. *What Is Microhistory?: Theory and Practice*. 1st ed. Milton: Routledge, 2013.
- Peltonen, Matti. *Mikrohistoriasta*. Helsinki: Gaudeamus, 1999.
- Pietola, Eino. *Sotavangit Suomessa 1941–1944: Dokumentteihin Perustuva Teos Sotavankien Käsitteystä Suomessa Jatkosodan Aikana*. Jyväskylä: Gummerus, 1987.
- Roiko-Jokela, Heikki. ”Neuvostoliittolaiset sotavangit Suomessa”. *Vihollisen armoilla; Neuvostosotavankien kohtaloita Suomessa 1941–1948*. toim. Heikki Roiko-Jokela ja Juha Kujansuu. Jyväskylä: Minerva, 2004, 281–289.

Savolainen, Ulla ja Riikka Taavetti. ”Muistitietotutkimus: Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia”. *Muistitietotutkimuksen paikka: Teoriat, käytännöt ja muutos*. toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022, 10–46. <<https://doi.org/10.21435/skst.1478>>

Westerlund, Lars. *Sotavankien Ja Siviili-internoitujen Sodanaikainen Kuolleisuus: Muonahuolto, Tautisuus Ja Punaisen Ristin Toimettomuus 1939–44*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009.

Wilms, Noora, Suomen historian pro grdau -tutkielma, Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta. ”*Ryssän Heilat Ja Pikku-Ivanat*”: *Sanomalehti- Ja Muistitietotutkimus Suhtautumisesta Neuvostoliittolaisten Sotavankien Kanssa Seurustelleisiin Naisiin Ja Heidän Lapsiinsa*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 2010.

Muu kirjallisuus

Hyvärinen, Matti, Eero Suoninen ja Jaana vuori. ”Haastattelut”. *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. toim. Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2021. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>>

Frigren, Pirta. ”Mikrohistoriallinen menetelmä”. *Menetelmäopetuksen tallennepankki*. <<https://moodle.utu.fi/course/view.php?id=20999> >

Salmi-Niklander, Kirsi. ”Mikrohistoria – yksilö haastaa vallanpitäjät”. *Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura: Tekstejä alan tutkimusmetodologiasta ja –menetelmistä*. 2008. <<https://www.kasvhistseura.fi/julkaisut/kasvatuksen-historian-ensyklopedia/tekstej%C3%A4-alan-tutkimusmetodologiasta-ja-menetelmist%C3%A4/6>>

Muut lähteet

Parikkalan kunnan verkkosivut, 2024. <<https://parikkala.fi/>>

Rautjärven kunnan verkkosivut, 2024. <<https://rautjarvi.fi/fi>>

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan verkkosivut, 2024. <<https://tenk.fi/fi>>

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

Haastatteluosuus:

- jokaiselta haastateltavalta kysyttävät kysymykset:

Alustus

- Oliko kotitilallasi/lähitiloilla sotavankeja jatkosodan aikana? (vuosina 1941–1944)
- Missä tila/tilat sijaitsevat? (Nykyisen Suomen vai Venäjän puolella?)
- Milloin tilalla/tiloilla pidettiin sotavankeja? (suuntaa antavat vuosiluvut)
- Minkä ikäinen olit jatkosodan alkaessa?

Tutkimuskysymyksien asettelun kannalta oleelliset kysymykset: Miten sotavankeihin suhtauduttiin rajapitäjissä ja millainen asema heillä oli kyläyhteisöissä? Miten vankien pitäminen erosi viranomaisten antamaan ohjeistukseen verrattuna? Miten suhtautuminen sotavankeihin on muuttunut ajan saatossa?

- Missä sotavangit asuivat? (leirillä, tiloilla...)
- Kuka vastasi vankien noutamisesta aamuisin ja palauttamisesta päivän päätteeksi?
- Miten vankeja vartioitiin päivien aikana?
- Kuka vankeja vartioi?
- Millainen asema vangeilla oli tiloilla ja miten heitä kohdeltiin? Entä laajemmin yhteisöissä/kylällä?
- Millaisia töitä he tekivät?
- Miten itse suhtauduit vankeihin ja millaisia muistikuvia sinulla heistä on?
- Muuttuiko suhtautumisesi/näkemyksesi vangeista iän myötä?
- Olivatko vangit mielestäsi sodan uhreja vai vihollisia?
- Tiedätkö mitä vangeille tapahtui Moskovan välirauhan myötä, kun sota loppui?
- Halusivatko vangit jäädä Suomeen, pelottiko heitä lähteä takaisin?

Vapaa sana osio:

- Haastateltava saa kertoa omia muistojaan ja tarinoita
- Eriyisen mielenkiintoisia asioita ovat myös henkilökohtaisemmat muistot tapahtumista
- Myös jälkeenpäin kerrotut ”legendat” ovat sopivaa aineistoa

Liite 2. Asetus 370/1943 yksityiselle työnantajalle luovutettujen sotavankien vartioimisesta

647

N:o 369.

Asetus

sakkorangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta.

Annettu Helsingissä 30 päivänä huhtikuuta 1943.

Oikeusministerin esittelystä muutetaan sakkorangaistusten täytäntöönpanosta 23 päivänä huhtikuuta 1926 annetun asetuksen 15 § näin kuuluvaksi:

15 §.

Mitä tässä asetuksessa on sanottu sakoista, koskee myös uhkasakkoja sekä, soveltuvin osin, menetetyksi tuomittua omaisuutta.

Milloin rikoksen tuottama taloudellinen hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on rikoksen johdosta tuomittu menetetyksi, on menetetyksi tuomittu määrä myös merkittävä sakkoluetteloon ja täytäntöönpano-

Helsingissä 30 päivänä huhtikuuta 1943.

nossa sellaisen määrän osalta noudatettava, mitä eräiden valtiolle tuomittujen korvausten perimisestä 4 päivänä joulukuuta 1942 annetussa asetuksessa on määrätty siinä tarkoitettujen korvausten perimisestä ja tilittämisestä.

Tullirikosasiassa annetun päätöksen täytäntöönpanosta olkoon lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen on säädetty.

Tasavallan Presidentti

RISTO RYTI.

Oikeusministeri *Oskari Lehtonen.*

N:o 370.

Asetus

yksityiselle työnantajalle luovutettujen sotavankien vartioimisesta.

Annettu Helsingissä 30 päivänä huhtikuuta 1943.

Oikeusministerin esittelystä säädetään eräistä poikkeuksellisissa oloissa tehdyistä rikkomuksista määrättävästä rangaistuksesta 7 päivänä elokuuta 1942 annetun lain nojalla:

1 §.

Kun sotilasviranomaiset luovuttavat yksityiselle työnantajalle työssä käytettäväksi sotavankeja, on heidän samalla annettava kirjalliset määräykset vankien vartioimisesta niiden karkaamisen estämiseksi.

2 §.

Työnantajan, jolle sotilasviranomaiset ovat luovuttaneet sotavankeja, niin myös sen, jolle työnantaja on uskonut tehtäväksi

Helsingissä 30 päivänä huhtikuuta 1943.

niiden vartioimisen ja antanut tiedoksi 1 §:ssä mainitut määräykset, on noudatettava sanottuja määräyksiä sekä muutoin tarkoin huolehdittava sotavankien vartioimisesta.

3 §.

Joka rikkoo mitä edellä 2 §:ssä on säädetty, rangaistakoon, jollei teosta muualla laissa ole määrätty ankarampaa rangaistusta, sakolla tai vankeudella.

Tasavallan Presidentti

RISTO RYTI.

Oikeusministeri *Oskari Lehtonen.*

Liite 3. Asetus 397/1942 kiellosta seurustella sotavangin kanssa

908

N:o 397.

A s e t u s

kiellosta seurustella sotavangin kanssa.

Annettu Helsingissä 13 päivänä toukokuuta 1942.

Oikeusministerin esittelystä säädetään:

Älköön kukaan ilman asianomaisen sotilasviranomaisen lupaa puhutelko sotavankia tai muuten seurustelko hänen kanssaan, älköönkään antako mitään vangille.

Joka rikkoo 1 momentissa olevan kiellon, tuomittakoon, jollei ankarampaa rangaistusta ole muualla säädetty, sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Helsingissä 13 päivänä toukokuuta 1942.

Tasavallan Presidentti

RISTO RYTI.Oikeusministeri *Oskari Lehtonen.*

Liite 4. Asetus 97/1943 kiellosta seurustella sotavangin kanssa

253

N:o 96.

Asetus

eräiden sosiaalihallinnon virkojen ja toimien perustamisesta ja lakkauttamisesta.

Annettu Helsingissä 29 päivänä tammikuuta 1943.

Eduskunnan myönnettyä tarkoitusta varten tarvittavat varat sekä nojautuen uusien virkojen ja toimien perustamisesta eräisiin virastoihin ja yleisiin laitoksiin 30 päivänä joulukuuta 1942 annettuun lakiin säädetään sosiaaliministerin esittelystä:

1 §.

Sosiaaliministeriöön sekä jäljempänä mainittuihin piireihin ja laitoksiin perustetaan seuraavat peruspalkkaiset virat ja toimet:

Sosiaaliministeriöön vanhemman vahtimestarin toimi;

Sortavalan ammattientarkastuspiiriin miesuolisen ammattientarkastajan virka, ylempään palkkausluokan apulaistarkastajan virka, työläistarkastajan virka ja alemman palkkausluokan kanslia-apulaisen toimi;

Kuhankosken tyttökotiin kanslia-apulaisen toimi; sekä

Östensön turvakotiin katsastajan toimi.

Helsingissä 29 päivänä tammikuuta 1943.

Tasavallan Presidentti

RISTO RYTI.

Sosiaaliministeri *K.-A. Fagerholm*.

N:o 97.

Asetus

kiellosta seurustella sotavangin kanssa.

Annettu Helsingissä 29 päivänä tammikuuta 1943.

Oikeusministerin esittelystä säädetään eräistä poikkeuksellisissa oloissa tehdyistä rikkomuksista määrättävästä rangaistuksesta 7 päivänä elokuuta 1942 annetun lain nojalla:

Älköön kukaan ilman asianomaisen soti-asviranomaisen lupaa puhutelko sotavankia tai muuten seurustelko hänen kanssaan, älköönkä antako mitään vangille.

Joka rikkoo 1 momentissa olevan kiellon, uomittakoon, jollei ankarampaa rangaistusta ole muualla säädetty, sakkoon tai vankeuteen.

Tällä asetuksella kumotaan kiellosta seurustella sotavangin kanssa 13 päivänä toukokuuta 1942 annettu aset.

Tällä asetuksella kumotaan kiellosta seurustella sotavangin kanssa 13 päivänä toukokuuta 1942 annettu aset.

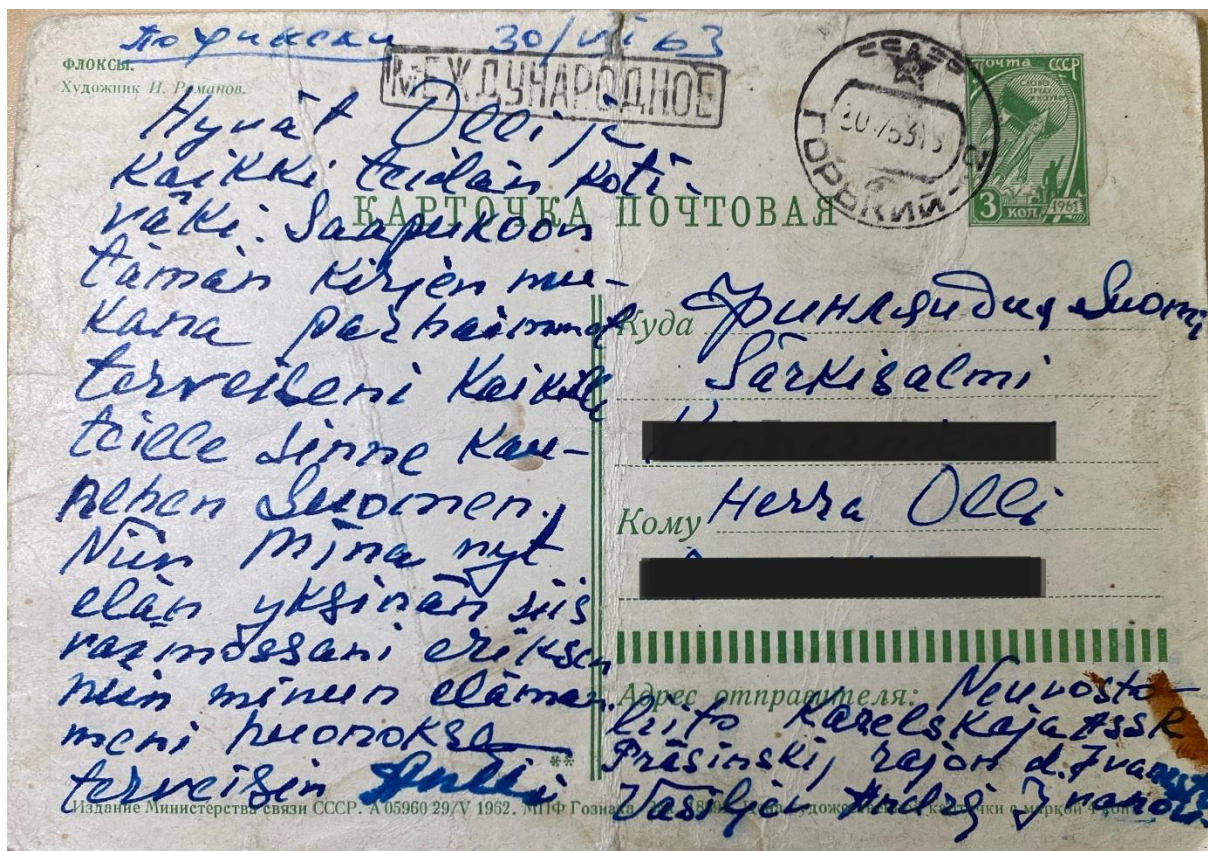
Helsingissä 29 päivänä tammikuuta 1943.

Tasavallan Presidentti

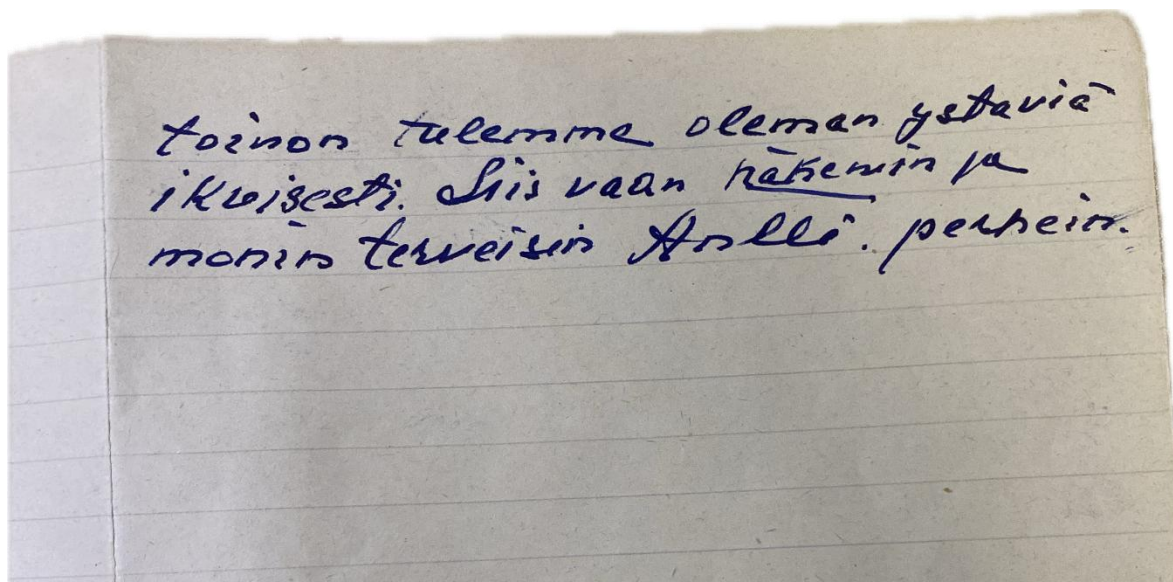
RISTO RYTI.

Oikeusministeri *Oskari Lehtonen*.

Liite 5. Kirjeenvaihtoa sotavangin kanssa, Informantti D:n henkilökohtainen arkisto

Kuva 1: kirjeenvaihtoa neuvostosotavangin kanssa vuonna 1963

Kuva 2: kirjeenvaihtoa neuvostosotavangin kanssa vuodelta 1963